

Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 2 OKTOBER 1963 - No. 2408

**CENTRALE DIRECTIE
VAN DE VOLKSHUISVESTING EN DE
BOUWNIJVERHEID**

Bij de afdeling Sociaal-Economisch Onderzoek te 's-Gravenhage kan worden geplaatst een

ECONOOM

met belangstelling voor financieel-economische problemen op het gebied van de volkshuisvesting in binnen- en buitenland.

De taak omvat o.m. het bestuderen van de achtergronden van het huur- en subsidiebeleid.

Salaris: afhankelijk van ervaring en leeftijd, volgens de rang van wetenschappelijk ambtenaar 1e klasse of wetenschappelijk hoofdamtenaar (salarisgrenzen f 1.013,— tot f. 1.528,— per maand, excl. 4% vakantie-uitkering en huurcomp.)

Schriftelijke sollicitaties onder nr. 3-4711/7188 (in linkerbovenhoek van brief en env.) in te zenden aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage.

Maak gebruik van de rubriek

„VACATURES”

voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies. Het aantal reacties, dat deze annonces ten gevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend. Begrijpelijk: omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert!

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*ministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

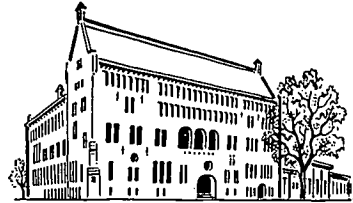
*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons maandblad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen volledig
omschreven worden opgenomen.

Executele
en bewindvoering.
Beheer
en administratie
van vermogens

R. MEES & ZONEN

**BANKIERS EN ASSURANTIEMAKELAARS
ROTTERDAM**

AMSTERDAM / 's-GRAVENHAGE / DELFT
SCHIEDAM / VLAARDINGEN / ALBLASSERDAM

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 34,—, overige landen
f. 36,50 per jaar (België en Luxemburg B.fr. 480).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief: f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: H. W. Lambers; J. Tinbergen.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Iets over inflatie

Een belangrijk aspect van de huidige spanningen rondom de loonvorming is het vraagstuk van de inflatie. In het blad „Schweizerischer Bankverein” van augustus jl. wordt een aantal oorzaken van de na-oorlogse inflatie behandeld, waarbij o.m. opvattingen van Prof. L. Albert Hahn naar voren komen. Prof. Hahn meent met andere neo-liberalen dat reeds een loonstijging overeenkomstig de gemiddelde produktiviteitstoename inflatoir is: de produktiviteitstoename vloeit vooral voort uit additionele investeringen, die interest moeten opbrengen. In zijn preadvies voor de Vereniging voor de Staathuishoudkunde van 1960 stelt Prof. Witteveen, meer genuanceerd, dat het loonniveau overeenkomstig de gemiddelde arbeidsproductiviteit kan stijgen met gelijkblijvende arbeidskosten per eenheid produkt, indien de verhouding tussen kapitaal en produktie (de gemiddelde kapitaalproductiviteit) constant blijft.

In de „Schweizerischer Bankverein” wordt geconstateerd dat er in wetenschappelijke kringen geen communis opinio bestaat over het inflatoir effect van loonsverhogingen. Zo meent W. Hofmann dat loonstijgingen die de produktiviteitstoename overtreffen slechts tot een minder dan evenredige prijsstijging zouden moeten leiden, nl. bij een onveranderde winstvoet. Hij wijst erop dat lonen slechts deellkosten zijn en de kosten slechts voor een deel de prijs constitueren. Hij beschuldigt de ondernemers ervan loonsverhogingen te gebruiken om hun winsten te vergroten. Ten onzent veroordeelt Ir. H. Vos in zijn preadvies van 1961, eveneens voor de Vereniging voor Staathuishoudkunde, het eenvoudige stellen dat inflatie ontstaat zodra de loonstijging uitgaat boven de produktiviteitsstijging. Hij acht deze stelling alleen juist, indien een gelijkblijvend werknemersaandeel wordt vooropgesteld, waarvoor hij evenwel geen reden ziet.

In Prof. D. B. J. Schoutens artikel „Loonhoogte, werkgelegenheid en economische structuur”¹⁾ vereist een minimale prijsflexibiliteit — het stabiel houden van de nominale ondernemerswinst per eenheid produkt — een maximum aan zelfbeheersing van ondernemerszijde, tenzij (o.m.) het oorspronkelijk winstniveau abnormaal hoog was. Hij achtte het waarschijnlijk dat de ondernemers op een verhoging van de loonvoet reageren met een verhoging van de winstvoet, d.w.z. dat méér dan de loonstijging in de prijzen wordt doorberekend. Voor zover de winsttopslag een percentage is van de kostprijs gebeurt dit zelfs automatisch²⁾. Bij deze opmerkingen wordt door Prof. Schouten de arbeidsproductiviteit als gegeven of als evenredig met het

produktievolume aangenomen („short-run analyse”). Volgens de Volkskrant van 30 september jl. zou het Centraal Planbureau, in zijn recente studie voor de S.-E.R. over de gevolgen van loonsverhogingen van 8, 10 en 12 pCt., concluderen dat van ieder procent loonsverhoging boven de produktiviteit na 2 of 3 jaren 0,7 pCt. „verdwijnt” in de vorm van prijsverhoging. Hierbij zou het bureau zijn uitgegaan van ervaringen uit het verleden en een voortgezet prijsstabilisatiebeleid van de overheid.

De inflatie is niet in het minst een *mondiaal* vraagstuk. Er zijn economen die de inflatie inherent aan het bestaande monetair systeem achten. Hiertoe behoort o.m. J. Rueff. Een andere, meer optimistische, visie over de na-oorlogse inflatie huldigde P. Jacobson, de onlangs overleden voormalige Directeur van het I.M.F. Hij meende dat de inflatie haar einde naderde, o.m. wegens de stijgende wereldproductie (toenemende concurrentie, inhalen van de vraag door het aanbod), het verdwijnen van de na-oorlogse overliquiditeit en het effectiever worden van de kredietpolitiek. In ons land zag Prof. Van de Woestijne de mogelijkheid dat de stijging van de kosten van levensonderhoud eens tot staan komt; hij wees tevens op overeenkomsten met de situatie voorafgaande aan de crisis van 1929³⁾.

Is het niet paradoxaal om een deflatiegevaar naar voren te brengen zolang in vele landen prijs- en loonniveaus blijven stijgen? Voor ons land lijkt dat in „the short run” nog wel het geval. Op mondiaal niveau werd echter in het verslag van de Internationale Betalingsbank voor 1962/1963 gewezen op het gevaar van een geringe vraag in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië en het daarmee samenhangende *baisse-effect* voor grondstoffenlanden⁴⁾.

In ieder geval is voor een toekomstige inflatie of deflatie het resultaat van de discussie, o.a. in de huidige I.M.F.-vergadering, over het internationale liquiditeitsvraagstuk en het internationale monetair systeem, van groot belang.

M. H.

¹⁾ In „Economie”, 15e jaargang, no. 7. In dit artikel wordt tevens de elasticiteit van de vraag naar arbeid in Nederland berekend.

²⁾ Bij een maximale prijsflexibiliteit wordt de winstvoet in dezelfde mate verhoogt als de loonvoet, zodat de primaire inkomensverdeling dezelfde blijft.

³⁾ Zie o.m. „E.-S.B.” van 2 november 1960 en van 2 februari 1961 en zijn „Essay on the Long Term Value of Money” (uitgave van De Twentse Bank).

⁴⁾ Uit Drs. P. Speelmans artikel in „E.-S.B.” van 25 september blijkt dat de economische ontwikkeling in deze regionen sinds enige tijd iets is verbeterd.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Iets over inflatie	915	Boekbesprekingen:	
Steeds te laat! Kanttekeningen bij de huidige crisis in de loonpolitiek, door Prof. Dr. D. B. J. Schouten	916	A. J. Marrow: Naar een gezonde onderneming, bespr. door Drs. P. van Zuuren	929
Rijnmond en het bedrijfsleven, door J. Hasper	918	Drs. E. van der Wolk: Fiscaal beleid in groeiende bedrijven, bespr. door Drs. J. C. P. A. van Esch	929
Bezinning op de hulp aan achtergebleven gebieden, door Dr. H. Hoelen	921	Notitie	916
Europa-bladwijzer No. 21	925	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	930
		Recente publikaties	930

Steeds te laat!

Kanttekeningen bij de huidige crisis in de loonpolitiek

Wanneer de praktische loonpolitiek onder invloed van een zichtbaar wordende chaos op de arbeidsmarkt onbezonnen dreigt te worden, dient de beoefenaar van de economische wetenschap iets te zeggen, ook al weet hij dat deze wetenschap grondig gefaald heeft bij de begeleiding van het economisch beleid der gezagsdragers. Daar hij immers niet alleen staat met zijn gebrek aan vooruitzicht, blijft hij het recht en de plicht van spreken behouden. Dit inleidend woord moge dan ook als excuus dienen als te zijner tijd mocht blijken, dat ik mij bij het schrijven van deze kanttekeningen ernstig vergist heb.

De vraag, die thans weer aan de orde is, luidt: wat moeten wij doen, o.m. met ons loon- en prijspeil, opdat de veel te grote vraag naar arbeidskrachten gereduceerd kan worden tot het niveau van het beschikbare aanbod, zodat de vakbeweging weer meer invloed op de feitelijke loonvorming kan verkrijgen. Het antwoord, dat de vakcentrales reeds gegeven hebben, nl. dat een forse loonsverhoging noodzakelijk is om het verbroken evenwicht tussen vraag en aanbod te herstellen, klinkt ogenschijnlijk plausibel. Leert men immers niet in alle economische handboeken, dat de prijs van een goed of dienst omhoog moet gaan als de vraag groter is dan het aanbod? Het is dan ook waarschijnlijk, dat een forse loonsverhoging, met of zonder centrale leiding terzake, bij de huidige spanning op de arbeidsmarkt tot stand zal komen. Een tweede vraag is evenwel of datgene, wat men klaarblijkelijk niet tegen kan houden, snel tot de zo gewenste ontspanning zal leiden danwel slechts een ongewenste cyclische beweging zal veroorzaken.

Van werkgeverszijde wordt een andere remedie aangeprezen om uit de huidige moeilijkheden te geraken; met name zou men de huren moeten verhogen en andere consumptie beperkende maatregelen moeten doorvoeren. Men wil wel de vraag naar eindprodukten beperken en daarmee de vraag naar arbeid, doch zint op middelen die het winstvolume en daarmee de investeringsbedrijvigheid zo min mogelijk aantasten.

Ten slotte denken verschillende onafhankelijke economen aan het in de economische literatuur nogal aangeprezen instrument om de arbeidskosten te verhogen zonder arbeidsinkomensverhoging dus zonder consumptiestijging uit hoofde van een groter arbeidsloon, m.n. aan een tijdelijke vereveningsheffing ten gunste van de overheid.

Het komt mij voor, dat geen van de voorgestelde maatregelen doeltreffend is, omdat de oorzaak van de huidige ellende niet gelegen is in het heden, maar in het verleden. Vergissingen, in het verleden gemaakt, kunnen namelijk lang niet altijd in het heden geneutraliseerd worden. Tracht men dit toch te doen, dan zal men in de toekomst moeten boeten voor de vergissing van vandaag.

Het is bijv. duidelijk, dat, wat gisteren werd opgebouwd, niet zo maar weer kan worden afgebroken. Met name kunnen de investeringen in de breedte, die wij in het verleden onder invloed van een te laag arbeidsloon hebben kunnen realiseren, en die wij vandaag gaarne volledig

zouden willen bemannen, thans niet zonder meer teniet worden gedaan. We hebben nu eenmaal die nieuwe kapitaalgoederen en het zou zonde zijn om ze in meer of mindere mate braak te laten liggen. Daarom zijn onze ondernemers ook zo gewillig om een veel hoger arbeidsloon te betalen; het niet benutten van productiecapaciteit is erger dan het betalen van een te hoog loon; continuïteit gaat voor de winstgevendheid van dit moment!

INFLATIE

Vermoedelijk kan dezer dagen bij vele landen de voorstelling worden aangetroffen te leven in een overgangsfase van een kruipende naar een hollende inflatie. Dat dit kruipen nog een flink tempo leek te hebben zou uit de onderstaande cijfers (door het blad „Schweizerischer Bankverein” van augustus jl. ontleend aan een publikatie van de „First National City Bank”) kunnen worden geconcludeerd.

	Index geldwaardering 1952 = 100		Jaarl. ontwaardering in pCt.	
	1961	1962	1952/62	1961/62
Nederland	81	78	2,4	3,7
W.-Duitsland ..	89	86	1,5	3,7
Frankrijk	73	70	3,5	4,2
België	90	89	1,2	1,0
Italië	84	80	2,2	4,6
Verenigde Staten	89	88	1,3	1,0
Groot-Brittannië	78	75	2,9	3,7
Zweden	77	74	3,0	4,5
Zwitserland	92	88	1,2	3,7
Turkije	41	39	8,9	4,2
Argentinië	14	11	19,7	21,8
Brazilië	13	9	21,5	33,8

Opmerking: De geldontwaardiging is berekend op basis van het beloop van de kosten van levensonderhoud.

De jaarlijkse geldontwaardiging in Nederland van 2,4 pCt. in de periode 1952/1962 was groter dan in België, West-Duitsland, Italië, Zwitserland en de Verenigde Staten. Hierbij moet evenwel worden opgemerkt dat het beloop van de kosten van levensonderhoud een onvolkomen maatstaf is.

Hierbij spelen namelijk factoren van buitengewone of tijdelijke aard (misoogsten, vermindering van huurcontrole of subsidies, e.d.), die geen „basic forces of inflation” zijn, een rol. Derhalve wordt in het O.E.E.C.-rapport: „The problem of rising prices” een index bepleit, waarin zoveel mogelijk van deze factoren wordt geabstraheerd voor een maatstaf van de inflatoire druk op het prijsniveau (zie Prof. Van de Woestijne's artikel over dit rapport in „E.-S.B.” van 19 juli 1961; zie ook zijn artikel in „E.-S.B.” van 2 november 1960). De betreffende factoren kunnen echter wel een secundaire oorzaak zijn, in het bijzonder bij felatering van de geldinkomens aan een index van de kosten van het levensonderhoud.

Niet de ondernemer maar de algemene econoom dient zich echter af te vragen of de winstgevendheid van thans nog voldoende is om de in verband met onze bevolkingsgroei en onze technische vooruitgang voortdurend noodzakelijke uitbreidings- resp. diepte-investeringen te kunnen financieren.

Het antwoord op deze vraag is niet zo gemakkelijk te vinden. In het verleden hebben wij ons vergist, want anders hadden wij nu geen overspannen arbeidsmarkt en dus kan men zich thans weer vergissen. Er zijn echter naar mijn mening enkele indicaties, die tot voorzichtigheid manen bij het voeren van acties die, zoals alle voorgestelde maatregelen, tot een vermindering van de winstgevendheid van het bedrijfsleven moeten leiden.

Met name zou ik willen wijzen op de dalende tendens in de afgelopen jaren van de winstquote van het nationaal inkomen. Weliswaar schijnt deze tendens dit jaar tot stilstand te zijn gekomen, doch dit betekent nog niet, dat onmiddellijk maatregelen genomen moeten worden om de nationale winstquote verder te doen afnemen.

Bij een evenwichtige structurele groei van onze nationale economie behoort immers een constante nationale winstquote op het juiste niveau. Dat zij een paar jaar geleden te hoog was, kan men met een grote mate van waarschijnlijkheid afleiden uit de huidige overspanning op de arbeidsmarkt. Doch of zij thans nog te hoog is, kan niemand met zekerheid beweren, ook niet de leiders van onze centrale organisaties. Wanneer zij thans onder invloed van de omstandigheden om een forse loonsverhoging vragen resp. bereid zijn deze te geven, ligt een verdere daling van de nationale winstquote voor de hand. Wat daarvan over drie à vier jaren het gevolg is, wordt door onze centraal economische planning, die niet verder dan één — hooguit twee — jaar vooruit kan kijken, niet aangegeven, doch is niet zo moeilijk te bedenken: een zeer grote mate van werkloosheid, althans wanneer in het buitenland niet tegelijkertijd hetzelfde gebeurt als hier te lande.

De elasticiteit van de werkgelegenheid ten opzichte van een extra loonsverhoging, die boven de structurele trend uitgaat, is inderdaad op korte termijn, d.w.z. op één à twee jaar vooruit bekeken, praktisch nihil. Dat wil echter niet zeggen, dat deze elasticiteit op iets langere termijn, d.w.z. tegen de tijd dat de investeringen van vandaag om bemanning vragen, zeg over drie à vier jaar, niet veel en veel hoger zal zijn. Ik durf op grond van neo-klassieke langetermijn-modellen nog steeds te beweren, dat bedoelde elasticiteit wellicht tegen de één aan zal liggen. Dit wil dan zeggen dat wij over drie à vier jaar voor elk procent arbeidskostenverhoging, die wij thans boven die van onze buitenlandse partners realiseren, ook bijna een procent meer van onze afhankelijke beroepsbevolking als werklozen zullen moeten accepteren, althans wanneer wij mogen veronderstellen, dat op dit moment de nationale winstquote haar juiste evenwichtswaarde heeft bereikt.

Wanneer men echter vandaag redeneert: dat zullen we dan wel zien, vandaag kunnen we dat nog niet weten, dan dient men wel te bedenken, dat het instrument van de loonpolitiek tegen de tijd, dat men weer werkgelegenheid moet scheppen, ook weer eerst na twee à drie jaren effect kan sorteren. Wellicht zullen we dan terug moeten vallen op het instrument van de budgetpolitiek om via geldschepping en intering op onze deviezenvoorraad tijdelijk extra werkgelegenheid te kunnen creëren. Dezelfde cyclus zal ten slotte opnieuw zijn kans krijgen; een loonstop tijdens de periode van werkloosheid; te laat loonsverhogingen; gevolg: te grote winsten; resultaat: te veel investeringen in de breedte; effect: te grote vraag naar arbeid; gevolg: te forse loonsverhogingen etc. etc.

Resteert nog de vraag, of wij de vergissingen van eergisteren kunnen wijten aan loonpolitiek van de centrale organisaties of van de vroegere regering, of zelfs aan het beleid van onze centraal economische planners, die maar steeds weer moeten horen, dat zij telkens en telkens weer de economische mogelijkheden van onze volkshuishouding te voorzichtig geraamd hebben. Deze vraag is ongetwijfeld pikant, doch het antwoord, dat redelijkerwijze gegeven moet worden, wellicht teleurstellend: niemand kan men verwijten maken, dat hij niet twee of drie jaar vooruit kan zien, zeker niet bij de huidige onstabiele internationale monetaire verhoudingen.

Ons loonsysteem kan men evenmin verwijten, dat de loonhoogte zulk een vertraagd effect heeft op de werkgelegenheid. Was m.a.w. het instrument van de loonpolitiek onmiddellijk effectief, dan behoeften we niet zo ver vooruit te zien om het doelmatig te kunnen hanteren. Thans hebben we echter leren inzien, dat we op centraal niveau minder kunnen dan we gedacht hebben. De schijnbaar grootste economische macht op de arbeidsmarkt is immers bij gebrek aan voldoende vooruitzicht hoogstwaarschijnlijk weer te laat met haar actie om de werkelijkheid te controleren. Zij leidt op dit moment niet meer, doch wordt kennelijk geleid.

Men trooste zich echter met de gedachte, dat ook bij een vrije loonvorming per onderneming (met behoud van de C.A.O. als minimum arbeidsvoorwaardencontract) de vergissingen van onze centrale loonpolitiek en daarmee onze endogene conjunctuurbewegingen zullen blijven bestaan. In de ondernemingen weet men immers evenmin of het feitelijk verstrekte arbeidsloon met het oog op de toekomstige algemene werkgelegenheid reeds te hoog of nog te laag is. Er is mijns inziens geen enkele reden te vinden waarom men daar sneller dan op centraal niveau het juiste loon zal vinden.

De conclusie van mijn verhaal is derhalve: de ellende van vandaag veroorzaakten we eergisteren en die van overmorgen veroorzaken we — wat we ook doen — vandaag!

Tilburg.

D. SCHOUTEN.

(I. M.)

 N.V. SLAVENBURG'S BANK

Rijnmond en het bedrijfsleven

De Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Rotterdam heeft in haar eerste zitting van september 1963 kritiek geuit op het wetsontwerp Rijnmond. Zij had zich natuurlijk al veel eerder over het in te stellen bestuurslichaam voor het Waterweggebied kunnen uitspreken, maar dat heeft ze niet gedaan. Dat is eigenlijk wel te verklaren omdat de vertegenwoordigster van het bedrijfsleven er een afkeer van heeft zich in kwesties van gemeentelijke en bestuursrechtelijke aard te mengen. Natuurlijk is het een verstandige tactiek zich niet in competentiekwesties tussen gemeenten onderling te begeven. De Kamer heeft er blijkbaar zo lang mogelijk op vertrouwd dat het provinciale of het landelijke bestuur te rechter tijd een middel zou vinden om het wetsontwerp te verbeteren. Kennelijk gaat de Kamer daar nu aan twifelen. Zij beseft meer en meer, dat een mislukking op bestuurlijk gebied vergaande gevolgen zal hebben voor de harmonische ontwikkeling van het gehele Waterweggebied.

De Kamer staat uit den aard der zaak niet vreemd tegenover deze materie. Toen enige jaren geleden grenswijziging aan de orde kwam heeft zij voldoening geuit over het feit, dat het bedrijfsleven steeds heeft geprofiteerd van het slagvaardige beleid, waartoe de gemeentelijke overheid bij het beheer van het Rotterdamse haven- en industriegebied in staat is gebleken. „Een onschatbaar voordeel was daarbij dat het gehele haven- en industriegebied van één centraal punt uit werd beheerd, zodat de gemeentelijke overheid dit gebied als een „operational unit” kon behandelen en dus, uitgaande van de belangen van het geheel, de opzet van ieder der onderdelen kon bezien. Ook het bedrijfsleven heeft in zijn contacten met de overheid slechts met weinig instanties te maken. De snelle beslissingen, welke hierdoor mogelijk waren, hebben voor het havengebied grote betekenis gehad”. „In het verleden is steeds gebleken, dat zodra de eenheid van beheer in het Rotterdamse havengebied verzekerd was, de haven tot grotere bloei kon komen”.

In haar laatste nota van 2 september 1963 stelt de Kamer, dat het een gelukkige omstandigheid is dat de ontwerpers van de wet aannemen, dat de meest knellende problemen, die direct met de havenexploitatie verband houden, door middel van grenswijzigingen tot oplossing zullen worden gebracht, resp. in de toekomst voorkomen. Maar buiten deze vraagstukken van de havenkern zelf zullen in een tweede ring, omvattende een groot aantal gemeenten, maatregelen moeten worden getroffen om te komen tot de bouw van huizen, scholen en kerken, voor ontspanningslokalen en ziekenzorg, voor toeleverende industrieën, het vervoer van personen, goederen, water, gas, elektriciteit, voor de recreatie, kortom voor alles wat nodig is om een groot gebied, zoals men dat tegenwoordig noemt, leefbaar te maken. De Kamer wijst erop dat, indien het bedrijfsleven voor een gemeenschappelijk probleem komt te staan, door fusie of anderszins gezorgd wordt voor een nieuwe executieve, die in de geest van de samenwerkende organisaties gaat handelen.

De Kamer had gehoopt, dat de overheid, die al eerder in vormen van het bedrijfsleven een voorbeeld heeft gezien, tot iets als Rijnmond zou zijn gekomen, kennelijk in de verwachting alsdan opnieuw een gesprekspartner te kunnen

begroeten om door samenwerking te komen tot het hoogste nuttig effect van alle geestelijke en materiële inspanningen, welke overheid en bedrijfsleven zich tot heden in dit gebied hebben getroost. Zij gaat niet zover als zij vroeger, toen het Havengewest aan de orde was, wel gedaan heeft, en zij een eigen plaats in het bestuur van het nieuwe openbaar lichaam gereserveerd wilde zien. Zij legt er zich bij neer, dat de overheid een sleutelpositie inneemt, maar zij voegt eraan toe, dat die positie de verplichting schepst een reëel functionerend overheidsorgaan tot stand te brengen, omdat anders ernstige verstoringen en remmingen in de sociaal-economische ontwikkeling van het gebied zullen optreden.

Op verzoek van Rotterdam en met voorkennis van alle betrokken gemeenten hebben de hoogleraren Prins en Simons Rijnmond geconcipeerd als een krachtig bestuursorgaan dat door een samenspel van krachten tot besluiten en daden zou kunnen komen. De teleurstelling van de Kamer van Koophandel ligt nu hiër in dat het ontwerp in het laboratorium van de centrale Haagse kantoren een bewerking heeft ondergaan, waarbij de motor werd vervangen door een krachteloos dingetje. Men heeft niet gezocht naar een nieuwe levensvorm, passende bij een nieuwe situatie, maar naar het zoveel mogelijk in functie laten van eenheden, die geen van alle op zich zelf in staat zijn de nieuwe taken te vervullen.

De Kamer noemt dit eufemistisch: hinken op twee gedachten. Zij voorziet een sterk vertraagde besluitvorming, terwijl juist behoefte bestaat aan „een bestuurslichaam met zoveel interne en externe bestuurskracht, dat recht wordt gedaan aan de taak welke een modern overheidsorgaan, eenmaal in het leven geroepen, in zijn sleutelpositie dient te vervullen”, en tegelijk „een centraal oriënteringspunt en een volwaardige overlegpartner voor het bedrijfsleven”.

Het wetsontwerp.

Het wetsontwerp is al zover gevorderd, dat de vorige Tweede Kamer het voorlopig verslag heeft uitgebracht en dat de Minister van Binnenlandse Zaken en de ambtsvoorganger van de Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid van antwoord hebben gediend en een gewijzigd ontwerp hebben ingezonden. Voor goed begrip van de zaak waar het om gaat, is het nodig te weten dat de bevoegdheden van Rijnmond, afgezien van de adviserende taak, voornamelijk bestaan uit het coördineren van het eigen en zelfstandige beleid van de gemeentebesturen (het geven van richtlijnen en aanwijzingen) en het uitoefenen van gemeentelijke bevoegdheden, mits de gemeentebesturen daartoe vrijwillig besluiten. Deze bevoegdheden zullen worden uitgeoefend door de Raad van Rijnmond, een college van 81 leden, waarvan 54 door de gehele streek worden gekozen en 27 door de gemeenten benoemd. De 54 gekozen Rijnmonders mogen overal in Rijnmond wonen; de 27 andere leden moeten worden benoemd door en uit de gemeenteraden met inbegrip van de voorzitters, zodat de praktijk wel zal worden, dat in de meeste gevallen de burgemeesters de belangen van hun gemeenten in de Rijnmondraad zullen voorstaan. Er worden 24 gemeenten vertegenwoordigd, 23 met 1 zetel, en Rotterdam met 4 zetels. Aan het vreemde van deze getallen mag men volgens de Memorie van Antwoord geen bijzondere betekenis hechten. Wie er

toch wat van wil weten moge ik verwijzen naar mijn artikel in „E.-S.B.” van 12 september 1962.

De praktijk.

Dit merkwaardige gezelschap van 54 gekozen en 27 benoemde leden zal na de inwerkingtreding van de wet gaan beraadslagen over de vraag of het belang van het gebied van het openbaar lichaam vordert dat richtlijnen tot stand komen met betrekking tot bijv. de aanleg van havens, de industrievestiging, de woningbouw of de openluchtrecreatie. Een voorstel dienaangaande kan in de Rijnmondraad niet in discussie komen voordat de colleges van B. en W. van de betrokken gemeenten in de gelegenheid zijn gesteld van hun gevoelens te doen blijken.

Aan die richtlijnen behoeven de gemeenten zich niet te houden. Dat komt pas als het gezelschap van 54 Rijnmonders en 27 afgevaardigden van de betrokken gemeenten aan een van die gemeenten de aanwijzing geven, dat die bepaalde gemeente een met name aangeduide richtlijn moet verwezenlijken. Zulk een aanwijzing behoeft de *voorafgaande* goedkeuring van Gedeputeerde Staten. Dat college moet binnen 3 maanden beslissen doch mag zijn besluit voor ten hoogste 2 maanden verdagen. Tegen die beslissing van de Gedeputeerde Staten mag de Rijnmondraad zelf en mogen alle 24 gemeentebesturen binnen 1 maand in beroep komen bij de Kroon. Hoelang de Kroon met een beslissing kan wachten staat niet aangegeven; daarvoor staat geen termijn. De ervaring met Kroonbeslissingen leert, dat daar al gauw een jaar mee gemoeid kan zijn. Wel zal in spoedeisende gevallen een kortere procedure gevolgd kunnen worden en kan aanstonds een „aanwijzing” worden gegeven, maar ook dan wordt de verwezenlijking van een besluit in een gemeente die niet wil meewerken, ten minste een jaar vertraagd. En wie maakt uit wat „spoedeisend” is?

Hapert het met de besluitvorming, ook ten aanzien van de uitvoering is geen slagvaardigheid verzekerd. Al zou de Kroon een gemeente een aanwijzing geven, dan nog is het niet zeker dat deze onmiddellijk zal worden uitgevoerd. Niet schrijver dezes veronderstelt deze mogelijkheid, doch de wet zelf: als een gemeente totaal geen medewerking wil verlenen, dan zal de Commissaris der Koningin zijn maatregelen treffen.

Het meest voor de hand liggende zou zijn, dat Rijnmond met de uitvoering van zelf bepaalde richtlijnen of gegeven aanwijzingen wordt belast, bijv. met de aanleg van een weg, waarbij meer dan één gemeente betrokken is. De wet gaat er echter van uit, dat iedere gemeente op haar eigen gebied de baas blijft en dat de uitvoering van zulk een werk niet anders dan vrijwillig aan een ander orgaan, bijv. Rijnmond, kan worden opgedragen. Het wetsontwerp gaat dus minder ver dan bijv. de Vleeskeuringswet, waar de centrale behartiging van een gemeenschappelijk belang kan worden opgelegd.

Ten slotte nog enkele opmerkingen over de mogelijkheid van uitbreiding van de in de wet gelimiteerde taak van Rijnmond. Voor zulk een uitbreiding is de toestemming nodig van ten minste $\frac{2}{3}$ van het aantal binnen Rijnmond liggende gemeenten, d.w.z. dat 9 van de 24 gemeenten een doch 15 gemeenten wenselijk geachte maatregel kunnen tegenhouden. Aangezien in de kleinste 9 gemeenten nog geen 2 pCt. van het aantal Rijnmonders woont, zal het inzicht van die gemeenteraden kunnen tegenhouden wat de raden, die voor 98 pCt. van de bevolking wettelijk moeten opkomen, noodzakelijk achten. Zelfs al zou een gewone

meerderheid worden voorgeschreven in plaats van de gekwalificeerde $\frac{2}{3}$ meerderheid van het aantal gemeenten; dan nog komt men tot de absurditeit, dat 3 pCt. van de bevolking om redenen van lokale aard de ontwikkeling van 97 pCt. kan tegenhouden. De enige die dan nog kan optreden is de wetgever zelf.

Het zal nu wel niemand meer verwonderen, dat de Kamer van Koophandel uiting geeft aan de vrees, dat van een vlotte besluitvorming geen sprake zal zijn. Zij wijst erop, dat al deze merkwaardige regelingen aldus zijn geformuleerd om de belangen van de betrokken gemeenten extra te waarborgen, terwijl het juist de bedoeling moet zijn het grote algemene belang van het Waterweggebied te dienen.

Het experiment.

Men behoeft geen Kamer van Koophandel te zijn om te voorspellen, dat het met deze wet „op z'n vier-entwintigst” erger zal worden dan vroeger „op z'n elf-entwintigst”. De beduchtheid hiervoor wordt in het Voorlopig Verslag van de Tweede Kamer terzijde geschoven met de opmerking, dat het hier gaat om een „experiment”, een woord, dat in de Memorie van Antwoord met enthousiasme en met grote frequentie wordt overgenomen. De ministers verklaren, dat zij zich ervan bewust zijn, dat de voorgestelde regeling op verschillende punten een experimenteel karakter draagt. Alsof een proef met een kreupel paard inzicht kan geven in de mogelijkheden van hetgeen met een geoefend span kan worden bereikt! Alsof het, om een proef in een laboratorium gaat, die men naar believen kan herhalen! Mag het levende Waterweggebied wel voor een experiment worden gebruikt? Gaat het niet om té grote waarden?

Hierbij passen enkele opmerkingen.

I. In „E.-S.B.” van 7 augustus 1963 is een verslag opgenomen van de conferentie van de „International Federation for Housing and Planning”, volgens hetwelk Mr. Vink (Nederland) o.m. stelde: „We zullen ons beeld van de stad moeten wijzigen. De afgerondheid en de anthithese tot het platteland verdwijnen; de regionale stad ontstaat. We zullen deze nieuwe stad positief en interdisciplinair moeten benaderen. Een nieuwe administratieve vorm is nodig; verkeer en vervoer zullen tezamen als een structuurvormend element moeten optreden en we behoeven een vormgeving welke de maatschappelijke dynamiek kan opvangen. Daarin spelen nieuwe steden en de topprioriteit van het stadscentrum beide een rol, evenals de ruimten welke we open moeten houden. Een hoge kwaliteit van ons werk is nodig. Alleen dan kan misschien de geweldige urbane expansie niet als een nachtmerrie maar als een zegen worden gezien”.

Dit is taal, die wij verstaan. Dit is mutatis mutandis de visie van het ontwerp Prins/Simons. Kan de regering volhouden dat met Rijnmond aan een mogelijke verwezenlijking van deze grondgedachte een eerlijke kans wordt gegeven?

II. Het samenbrengen van gekozen en benoemde leden van een beleidscollege is niet nieuw. Wij kenden een soortgelijke figuur voor de Volksraad in voormalig Nederlandsch-Indië. Niet als experiment, maar als noodoplossing, omdat voor dat uitgestrekte land en die bont samengestelde bevolking nog geen redelijk kiessysteem kon worden ontwikkeld. Voor Rijnmond wordt deze in principe verwerpelijke methode bij wijze van proef ingevoerd en als experiment vergoelikt. Maar is het wel geoorloofd

in onze Nederlandse samenleving het reeds ten volle beproefde stelsel van het kiezen van vertrouwensmannen der bevolking te rectificeren? Heeft men geen vertrouwen meer in ons kiesstelsel, dat men het noodzakelijk acht het effect van verkiezingen weg te nemen door additionele benoemingen van belanghebbenden, liefst nog wel tot de helft van het aantal gekozenen? De Minister van Binnenlandse Zaken introduceert een reeds lang opgegeven systeem, dat zelfs met de sluier van „het experiment” niet meer te verdedigen valt.

III. Zal een mislukking openlijk blijken? Daarvan zal — naar de woorden van de Memorie van Antwoord — „wellicht” sprake kunnen zijn „indien bijna steeds door Rijnmond, als sanctie op het niet nakomen van bepaalde verplichtingen door de gemeenten, maatregelen zouden moeten worden genomen, de vereiste goedkeuringen zouden worden onthouden of veelvuldig beroep zou worden ingesteld”. Dit is veel te zwak uitgedrukt. Want intussen is veel kwaad gesticht, zijn gewichtige belangen geschaad. Bovendien is het antwoord onvolledig. Want het experiment is reeds mislukt als zaken, waarover Rijnmond oordelen mag, door beroepstermijnen jarenlang in behandeling blijven. Het is ook denkbaar, dat de Rijnmondraad zelf al door langdurige discussies tot niets komt. Daartoe leidt dit wetsontwerp. Het noodt niet uit iets tot stand te brengen.

IV. In de Memorie van Antwoord wordt bij herhaling de overtuiging uitgesproken, dat de 24 gemeenten in algemene zin hun medewerking zullen willen geven. Daaraan bestaat geen twijfel, ook niet bij degenen, die het wetsontwerp, zoals het thans luidt, niet deugdelijk achten. Zonder goede wil is geen enkele regeling uitvoerbaar. Het kan evenwel heel goed gebeuren, dat een bestuurscollege, ook bij de beste wil van zijn leden, niet tot besluiten en daden kan komen. Goedbedoelde inzichten, maar ook misverstanden of vermeende bezwaren kunnen initiatieven verlammen. Soms zijn harde feiten nodig om activiteiten op te wekken. Een voorbeeld is de watervoorziening van Voorne en Putten alsmede Rozenburg, die eerst na de tyfusepidemie te Spijkenisse van mei/juli 1945 tot stand

kwam. En zelfs toen was het nog moeilijk de medewerking van de andere gemeenten te verkrijgen.

V. Het is meer voorgekomen, dat de wetgever heeft gefaald of dat een proef is mislukt. Als voorbeeld herinner ik aan de wet op de noodlijdende gemeenten, die onuitvoerbaar was, en aan de Havenwet, die evenmin ten volle tot werking kon komen en die na enkele jaren werd ingetrokken. De praktijk ging er langs heen. Misschien zou dat ook in dit geval nog de beste oplossing zijn.

De verdere behandeling.

In paragraaf 1 van het Voorlopig Verslag is gesteld, dat de gesignaleerde nijpende bestuursvraagstukken in het Rijnmondgebied van zodanig Nederlands, ja Europees belang zijn te achten, dat een oplossing moet worden bespoedigd. Terwille van die spoed werden bewust een aantal vragen achterwege gelaten. Een andere reden voor deze terughoudendheid was gelegen in de algemeen levende wens het wetsontwerp zo enigszins mogelijk nog „door het zittende kabinet en de Kamers in haar huidige samenstelling tot wet te doen verheffen”.

Nu het zover niet gekomen is moge de nota van de Kamer van Koophandel aanleiding geven tot een hernieuwde overweging. Het gaat er — als gezegd — niet om of de gemeentebesturen al of niet zullen willen medewerken, maar om de dreiging, dat het experiment in weerwil van goede bedoelingen zal mislukken, waarvan bevolking, overheid en bedrijfsleven onmeetbare schade zullen ondervinden.

Het minste wat mag worden verwacht, is:

1. het in ere herstellen van de verkiezingen en het schrappen van de bepalingen, die tot doel hebben de uitkomst der stemming van haar effect te beroven;
2. het noemen van een termijn, waarbinnen de wet, op straffe van vervallen, opnieuw in behandeling moet komen, opdat ieder, dus ook de betrokken gemeentebesturen, bij voortdurend zullen nagaan welke veranderingen in de wet nodig zijn om de belangen van Rijnmond te verzekeren.

Rotterdam.

J. HASPER.

(I. M.)

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 200 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ca. 200 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

Bezinning op de hulp aan achtergebleven gebieden

In de navolgende beschouwing zullen wij enige kritische woorden wijden aan de hulpverlening aan achtergebleven gebieden, meer in het bijzonder ter bestrijding van o.i. misplaatste sentimenten, welke deze hulp in verkeerde banen zouden kunnen leiden.

Ongetwijfeld bestaat er een aantal „zorgengebieden” in die zin, dat deze een bijkans ontstellend groot verschil in welvaart met de Westerse wereld vertonen, een verschil dat, mede onder invloed van revóltes en oorlogen onder auspiciën van het wereldcommunisme, nog toeneemt. Men denke aan Laos en Vietnam.

Een maatstaf ter beoordeling of een land economisch achtergebleven of „onderontwikkeld” is, valt bezwaarlijk aan te geven. Volgens Lord Boyd Orr lijdt tweederde der mensheid honger, doch Colin Clark reduceert dit cijfer tot 15 pCt., inmiddels toch nog altijd 400 mln. zielen. De voorzitter van het Verbond van Nederlandsche Werkgevers noemt een aantal van 4,25 mrd. inwoners van „ontwikkelingslanden” met een jaarlijks inkomen van \$ 100 per hoofd, tegenover \$ 750 in West-Europa. Weer anderen zien de grens in een jaarinkomen van \$ 150 (India: \$ 21!). Ongeveer 61 pCt. der wereldbevolking zou tot de „armen” behoren. De onderhavige gebieden bestaan alleen bij de gratie van buitenlandse hulp volgens art. 55 van het Handvest der Verenigde Naties.

Basis en vorm der hulpverlening.

Ons eerste probleem is nu op welke basis de hulp aan de achtergebleven gebieden moet geschieden en welke vorm deze hulp dienovereenkomstig behoort aan te nemen. Als uitgangspunt voor onze kritische beschouwing kiezen wij enige citaten van bekende persoonlijkheden:

„..... Zelfs bij de conservatieve en uiterst eenzijdige schatting van Colin Clark blijft het bestaan van de honger op zo grote schaal wat de Paus genoemd heeft „het schandaal van deze eeuw”..... Men kan pas spreken van een schandaal als men mensen laat verkommen, terwijl men in zijn vermogen heeft om te helpen:.... Alle mensen en alle volken moeten meewerken om een menswaardig bestaan mogelijk te maken voor de honderden miljoenen mensen, die op de rand van het levensminimum staan..... Als echter de bestaande inkomensongelijkheid ontwrichtend werkt op de wereldorde, het communisme in de kaart speelt en een gevaar met zich brengt voor de vrede en als het waar is, dat ontwikkelingshulp door de rijke landen noodzakelijk is om deze gevaren te bezweren, dan eist ongetwijfeld het algemeen belang en dus de sociale rechtvaardigheid, dat de rijke landen deze ontwikkelingshulp verschaffen. Ook afgezien van de huidige politieke verhoudingen is er een *ethisch argument* gelegen in de *onduelbaar grote verschillen in welstand*, die er tussen de volken bestaan.....” (Prof. Dr. L. H. Janssen S.J.: „Het schandaal van deze eeuw” in „De Katholieke Werkgever” van 3 april 1963, blz. 193 e.v.).

„..... Wie als ik nu meer dan tien jaar in de internationale landbouworganisatie met het probleem van overvloed en honger wordt geconfronteerd, is bereid vele *economische principes (veelal zogenaamde) opzij te zetten*, want het is een onhoudbare toestand, dat in onze wereld kinderen en volwassenen van ondervoeding en ellende omkomen.....” (Mr. B. W. Biesheuvel in een verkiezingspamflet van de A.R.P.).

„..... De armoede en ellende hebben in deze landen uiteraard steeds bestaan. Maar deze hebben een andere betekenis gekregen sinds het Westen ermede in aanraking is gekomen, er mee te maken heeft en *daardoor er mede voor verantwoordelijk is geworden*.....” (Mr. J. Bierens de Haan: „De ontwikkelingslanden — en wij” in „Maatschappij-Belangen” van juli 1962, blz. 405).

„..... Probleem nummer 1 van de economische politiek.....” (Prof. Dr. J. Tinbergen over de ontwikkelingshulp in „Maatschappij-Belangen” van juli 1962, blz. 411).

Er heerst „een bijzonder gebrek aan ethische fantasie in het Westen”. En wij moeten juist „besef hebben van een historische schuld”. (Prof. I. A. Diepenhorst in de E.K., zitting 1962/63, Handelingen, blz. 318).

Deze uitspraken geven niet slechts de belangrijkheid van het probleem te kennen, er blijkt tevens een duidelijke tendentie uit, de hulpverlening te motiveren vanuit *schuldgevoelens*. Reeds hier willen wij beklemtonen, dat een dergelijke motivering ons principieel verwerpelijk voorkomt, maar men zou zich tevens kunnen afvragen wat deze motivering t.a.v. het uiteindelijke resultaat er eigenlijk toe doet; men vraagt toch ook niet naar de drijfveren van een donor. Met betrekking tot de achtergebleven gebieden is de motivering echter mede bepalend voor de *vorm* waarin de hulpverlening wordt geboden! Wie helpt op basis van schuldgevoelens zal dit meestal *onvoorwaardelijk* doen, derhalve in de vorm van giften of ongebonden leningen, ongebonden t.a.v. de objecten en het land van besteding. Dit geldt inzonderheid voor overheidshulp (ca. 20 pCt.).

Het is een typisch verschijnsel van de tweede helft der twintigste eeuw, dat schuld aan en verantwoordelijkheid voor allerlei euvelen vaak op zonderlinge wijze worden gelokaliseerd. De misdadiger ziet zich door de maatschappij „geprovoceerd”; het rijke Westen laat de arme Aziaten verhongeren, enz. Als men met Prof. Gonggrijp dan nuchter vaststelt, dat rijke landen toch moeilijk verantwoordelijk vallen te stellen voor de situatie in landen, waarover zij geen soevereiniteit meer uitoefenen, dan volgen onmiddellijk emotionele verhalen over vroegere uitbuiting, achterlijk houden van de inheemse bevolking e.d. De waarheid is, dat nagenoeg alle welvaartsbronnen in de Aziatische en Afrikaanse gebieden ontsproten zijn aan het initiatief en de ijver der Westelingen en na hun vertrek ten prooi vielen aan vernielzucht en wanbeheer. Wij herinneren hier tevens nog even aan de weinig florissante situatie van vele inheemse volkeren vóór de komst van de Westelijke koloniatoren. Het is een ietwat tragische noot voor de moralisten, dat de belangeloosheid van hulp uit ethische overwegingen — voor zover hiervan inderdaad sprake is — de beneficiënten veelal ongeloofwaardig voorkomt en hen allerminst tot dankbaarheid stemt. Hierbij zij nog afgezien van het feit, dat liefdadigheid tegenzin kan wekken als de nationale trots in het spel komt. De dollarregen uit de Verenigde Staten heeft in de Zuidamerikaanse landen toch geen sympathie kunnen opwekken. Liefdadigheid scheidt trouwens nog geen welvaart.

Nu geschiedt de hulpverlening door het Westen ongetwijfeld grotendeels niet uit charitatieve, maar uit politieke overwegingen (al worden er geen politieke voorwaarden meer gesteld), nl. om bepaalde gebieden uit de handen van het communisme te houden en ook wel om een „uitbarsting” te voorkomen. En natuurlijk zal veelal ook de overtuiging een rol spelen, dat het Westen gebaat is bij florerende afnemers. Wij zijn geenszins voornemens de genoemde motieven in extenso te behandelen, doch beperken ons tot enkele opmerkingen. In de eerste plaats hebben wij hier weer te doen met hulp van overheidswege,

die vaak in ongebonden vorm wordt verleend. Onzes inziens is de Westerse vrees voor een communistische usurpatie van een belangrijk aantal „ontwikkelingsgebieden” vrij sterk overdreven. Met name klinkt het niet bijster waarschijnlijk, dat Islamitische landen zich werkelijk zullen laten inpalmen; Communisme en Koran zijn water en vuur. Wel zijn dergelijke landen gaarne bereid naast de hulp van het Westen ook die van de Sowjets te aanvaarden en er bestaat geen aanleiding voor ons er rouwig om te zijn, dat de Sowjet-Unie ook een deel der lasten van de „combat de générosité” draagt. Integendeel, zoals wij nog zullen zien.

De socialistische groeperingen zijn sterk geporteerd voor „ontwikkelingshulp”, waarbij, hetzij bewust hetzij onbewust, reminiscenties aan de sociale strijd uit de 19e eeuw een rol spelen. Ten onrechte overigens, want de sociale verhoudingen in het Westen vertonen niet de minste gelijkenis met de positie van de achtergebleven gebieden. Deze gebieden moeten in principe zelf hun problemen oplossen met hulp van het Westen. De hulpverlening van overheidswege en niet-ondernemers behoort te berusten op humanitaire of christelijke naastenliefde zonder angst- of schuldgevoelens. De ervaring leert ons tot welke misstanden hulpverlening op basis van schuldgevoelens en/of politieke overwegingen en derhalve ongebonden leidt.

Op deze wijze worden honderden miljoenen aan belastinggeld uit het Westen verspild, zoals het rapport van generaal Clay ons leert. Veelzeggend genoeg werd dit onlangs ook nog van onverdachte zijde bevestigd, nl. door de heer Kahama, Minister van Financiën van Tanganyika. Wij staan dan ook uitermate sceptisch tegenover het streven van groepen in ons parlement om de overheidssteun aan de onderhavige gebieden op te voeren tot f. 400 mln. 's jaars. Hulp, die neerkomt op het storten van onze belastingpenningen in een bodemloze put, dreigt ons te draineren zonder noemenswaardig nuttig effect voor anderen. Dergelijke steun kunnen wij met een gerust geweten aan de Sowjet-Unie overlaten, al poogt Roscam Abbing ons ervan te overtuigen, dat wij ons op basis der Christelijke ethiek tot (de uiterste) soberheid behoren te beperken, zodra anderen in nood verkeren. Men kan in dit verband echter ook zeggen: „God helpt die zichzelf helpen”, en dat volstrekt niet als maskering van onwil, zoals Pen meent: De vorm der hulpverlening dient niet te worden bepaald door emoties in het Westen, maar door de werkelijke oorzaken van de misère in de achtergebleven gebieden, die bepaalde groepen in het Westen juist min of meer plegen te negeren.

Toch liggen de obstakels voor een toenemende welvaart juist in deze gebieden zelf en nergens anders. In de eerste plaats noemen wij het enorme bevolkingsaccrès, dat voorschijnt elk streven, elke aanloop naar een verbetering van de levensomstandigheden teniet doet. Deze groei gaat gepaard met een hoge (zuigelingen)sterfte wegens een gebrekkige hygiëne en ernstige ziektes (toxicosis, lepra, malaria, enz.). Op dit laatstgenoemde gebied treedt weliswaar verbetering in, maar deze draagt ertoe bij de bevolkingsdruk nog groter te maken. De voeding van de overlevenden, die gemiddeld ook niet oud worden, is erbarmelijk (soms minder dan 25 calorieën per dag) en ook eenzijdig (gebrek aan eiwit) met vanzelfsprekend een lage arbeidsproductiviteit als correlaat. Het klimaat en een naar aanleg contemplatieve aard dragen er verder toe bij de arbeidsinspanning te reduceren. (Merkwaardig genoeg draaien de zelfbeschuldigingen van het Westen altijd uit op larmoyante verhalen over „uitbuiting”, terwijl wordt verzwegen

wat „het kapitalisme” presteerde en presteert door noeste arbeid). Het ontstellend grote analfabetisme maakt daarenboven de massa nagenoeg ontoegankelijk voor adviezen ter verbetering van de werkmethoden en de hygiëne. Dat men in dit kader ook weinig ondernemingsgeest en organisatietalent heeft te verwachten behoeft geen betoog. Dit brengt ons tevens op het probleem van de leiders dezer volken.

Voor ons staat vast, dat deze in vele gevallen bijzonder weinig inzicht hebben getoond in de economische noden van hun volk. Wij herinneren aan de onteigening van het Franse grootgrondbezit in Algerië door Ben Bella, blijkbaar als „dank” voor de Franse investeringen na de Algerijnse oorlog. Vermelden wij nog in vele (semi)-feodale gebieden de parasitaire bovenlaag, die zich om de noden van het volk meestal geen zier bekreunt. Een behoorlijk kader voor het bedrijfsleven en de administratie ontbreekt, o.a. door het tekort aan mensen met een middelbare opleiding.

Richten wij nu het oog op het economisch leven als geheel, dan ontvouwt zich het volgende beeld. De *landbouw* lijdt onder het bestaan van te kleine bedrijven of juist van grote zonder mechanisatie. De productie is veelal eenzijdig gericht (monocultures) met als gevolg een kwetsbare export. De wereldmarktprijzen van een aantal grondstoffen en andere goederen (koffie, tin, cacao, maïs, rijst, bananen, tropisch hout) vormen al lang een probleem, ook al omdat prijsdalingen voor de directe afnemers weliswaar voordeel opleveren, maar anderzijds de importcapaciteit der leveranciers aantasten. (Het gaat o.i. te ver om de lage grondstoffenprijzen, als resultaat van het marktproces, te interpreteren als „steun” aan het *Westen*. Wel maakt een betere ruilvoet voor de achtergebleven gebieden misschien minder hulp noodzakelijk). Het economisch leven van de onderhavige volkeren bevindt zich bovendien nog in grote afhankelijkheid van de natuur (bandjijs, overstromingen), versterkt door een ontoereikende infrastructuur en gebrek aan communicatiemiddelen in de meest uitgebreide zin des woords.

De *industriële ontwikkeling* is (zeer) gering wegens de beperkte markt benevens het gebrek aan kapitaal. Gezien deze verhoudingen behoeft men zich niet te verbazen over een nagenoeg voortdurend ongunstige handelsbalans, terwijl pogingen tot verbetering van de situatie dreigen uit te lopen op inflatie. Industrialisatie via buitenlandse investeringen wordt belemmerd of verhinderd door de vrees voor confiscatie (zonder schadevergoeding) en transferrestricties, terwijl wantrouwen jegens het Westen het aantrekken van buitenlandse deskundigen beperkt.

Alvorens ons betoog te vervolgen formuleren wij eerst *de doeleinden van de hulpverlening*. Het gaat op de korte termijn om leniging van de ogenblikkelijke nood en op de lange termijn om het opwekken en versterken van de productieve krachten, ten einde de welvaarts kloof tussen arme en rijke landen te dempen. Onzes inziens vloeit uit het bovenstaande voort, dat deze doeleinden niet bereikbaar zijn door onvoorwaardelijke hulpverlening. De grote behoefte in de betreffende gebieden zal ze wel nopen de gebonden leningen („tied aid”) te aanvaarden. Wie als volwaardige partner beschouwd wil worden zal moeten erkennen, dat internationale hulp verplichtingen met zich brengt. Ook de Marshall-hulp sorteerte zulk een uitstekend effect op basis van de strenge richtlijnen. Controle „een uiterst delicate kwestie” achten, vinden zij weer een uiting van Westerse bangelijkheid en kleinmoedigheid

(soms vermomd als ethica of politiek beleid). Binding van de kredietverlening aan een bepaalde besteding achten wij vanzelfsprekend; in hoeverre de besteding verder gebonden moet worden aan het land van de kredietgever (anders dan wegens een betalingsbalanstekort) is een probleem, waarop wij nog nader ingaan.

Sommigen, o.a. Eugene Black, president van de Wereldbank, staan principieel multilaterale hulpverlening via internationale organisaties voor. Volgens Black gaan deze „objectief” te werk, terwijl politieke en commerciële overwegingen geen rol (zouden) spelen. Ook zouden aldus corruptie en chaotische ontwikkelingen worden vermeden. Kleine landen beschikken individueel over onvoldoende middelen voor doeltreffende hulp, doch hun bijdragen kunnen gecombineerd worden, waarbij men tevens kan profiteren van veler ervaring. De internationale organisatie verleent de hulp alleen op verzoek en laat wegens de ontstentenis van (bestedings)binding geen gedachten opkomen aan „neo-kolonialisme”. Ook voorkomt deze methode een „race om dubieuze debiteuren”.

Wij menen, dat tegen dit alles wel het een en ander valt aan te voeren. Dat ook de multilaterale lening gebonden behoort te zijn wat de bestedingsobjecten betreft staat voor ons vast. De noodzaak van een stringente controle vloeit evenzeer voort uit het streven naar doeltreffende hulpverlening als uit de verantwoordelijkheid tegenover de belastingbetalers, die de fondsen bijeenbrachten. Doch hiernevens menen wij, dat ook voor kleine landen als Nederland bilaterale hulpverlening, gebonden naar object en land van besteding, in aanmerking komt en zulks niet alleen aan de overzeese rijkssdelen. Ongeveer 80 pCt. der hulpverlening geschiedt reeds in bilaterale vorm en voor een groot gedeelte met bestedingsdwang (besteding in het land van de kredietgever). Dat bilaterale hulp (door particulieren) bij de (nog) niet begunstigde landen wrevel zou oproepen lijkt ons een zwak argument.

Nederland gaat in een verzwakte concurrentiepositie geraken, indien het alleen aan de multilaterale hulp participeert; bepaalde markten dreigen dan verloren te gaan. Bilaterale hulp kweekt bovendien goodwill en relaties, waarop ook de reeds genoemde Minister Kahama wees. Men voert hiertegen wel aan, dat de ontvanger ongaarne van één land afhankelijk is, doch dat is ook niet nodig. Aan hulpverlening als „joint venture” van een aantal ondernemers kunnen zeer wel gegadigden van meer dan een land deelnemen, het liefst ook van het ontvangende land. Voor omvangrijke projecten ontstaat zo ook de gewenste risicoverdeling. (In dit geval hebben wij weliswaar niet meer te doen met bilaterale hulp in de strikte zin des woords, maar evenmin met multilaterale via een internationale organisatie).

De stelling, als zouden bij hulpverlening door internationale organisaties nimmer politieke motieven voorzitten, komt ons enigszins naïef voor. Multilaterale hulp via internationale of supra-nationale organen leidt ertoe, dat bij de besteding landen zoals Nederland bepaaldelijk niet bevoordeeld worden. In de periode 1946/1961 besteedde de Wereldbank in ons land \$ 30 mln., d.w.z. 1 pCt. van het desbetreffende fonds, terwijl onze bijdrage 2,75 pCt. beliep. Op deze manier hielpen wij bijv. de Franse koloniën zonder dat Nederlandse ondernemers orders ontvingen. Iets dergelijks geschiedde met betrekking tot het Europese Investeringsfonds, een gemeenschappelijk fonds der E.E.G., dat tot nog toe \$ 546 mln. voor de Frans-Afrikaanse gebieden ter beschikking stelde. Ons land droeg aan dit fonds

\$ 35 mln. bij, d.w.z. 6,4 pCt., doch zag zich slechts 1,5 pCt. der projecten-toegewezen. Sommigen verwerpen de bestedingsbinding aan het land van de kredietgever, omdat arme landen de goedkoopste leverancier moeten kunnen kiezen. Anderen gaan nog verder door min of meer verantwoordigd het nut voor de geveer als criterium te verwerpen; hulpverlening mag niet „ontaarden” in exportbevordering. Wellicht is de kredietgever echter tevens de goedkoopste leverancier, zodat er geen sprake is van verstoring van het normale handelspatroon. (Het betreft hier trouwens een *nieuwe* handelsstroom).

Wat het nut voor de geveer betreft, wij zien in de combinatie van crediteur en orderontvanger een bijzonder gezonde basis voor de betrekkingen tussen ons en de achtergebleven gebieden. Wij achten dit ook heel wat gezonder dan de pogingen met miljarden dollars de „welwillendheid” van de jonge Afrikaanse staten te kopen, een systeem dat tot ergerlijke verspilling heeft geleid. Men moet ook persoonlijke verhoudingen niet gaan transponeren op die tussen volkeren, want dan geraakt men juist ethisch gezien op een dwaalspoor. In elk geval achten wij het volkomen ongewenst, dat Nederland uit hoofde van een overdreven beklemtoning van het ethische aspect erin berusten zou, dat te onzent een (veel) geringer deel van de fondsen zou worden besteed en juist in grote landen een relatief (veel) groter gedeelte.

De hulpverlening zelf.

Thans wijden wij nog aandacht aan de hulpverlening zelf, waarbij wij onderscheiden tussen directe hulp, zoals investeringen (reïnvestering van winsten), en indirecte hulp, zoals vrijmaking van de internationale handel. Een ander belangrijk onderscheid is dat tussen overheids- en particuliere hulp, hetwelk reeds ter sprake kwam bij de behandeling van de motieven voor de hulpverlening.

Bij gebreke aan voldoende besparingen en kapitaalvorming in de achtergebleven gebieden bestaat er grote behoefte aan (industriële) investeringen. Men denkt hierbij meestal in eerste instantie aan de infrastructuur, doch er zijn daarnevens direct produktieve welvaartsbronnen nodig, wil de levensstandaard enigszins stijgen. Dit vereist een bepaalde mate van planning, ook internationaal, ten einde te voorkomen dat er wegen worden aangelegd, die men toch niet kan onderhouden en ziekenhuizen gebouwd waarvoor het personeel ontbreekt, terwijl er anderzijds groot gebrek heerst aan consumptiegoederen. Nu hebben de kapitaalgeveers in het Westen, met het oog op de kleine binnenlandse markt in de bedoelde gebieden, tot nog toe voornamelijk belangstelling gehad voor de mijnbouw, die grondstoffen voor de wereldmarkt oplevert. Er zullen dus stimuli nodig zijn. Er valt in dit verband te denken aan enige (tijdelijke) protectie voor de jonge industrieën in de achtergebleven gebieden, aan vermindering van dubbele belasting en aan investeringsfaciliteiten. Bovendien wenst het bedrijfsleven geen niet-commercieel risico te dragen, zoals wij ook uit een enquête van de Internationale Kamer van Koophandel kunnen leren.

Wij zagen reeds, dat in deze gebieden onteigening, transfeerbepanking en ook vernielingen door revoluties dreigen. Het bedrijfsleven dient derhalve terug te kunnen vallen op een investeringsgarantiefonds. Waarschijnlijk kan dit het beste multilateraal zijn, bijv. voor de E.E.G.-landen, maar dit sluit het nut van een bilateraal fonds, en zeker bij ontstentenis van het eerstgenoemde, niet uit. Bilaterale hulp valt overigens o.i. zeer wel te combineren met een

multilaterale garantie. Van de f. 40 mln., waarmede de Nederlandse overheid aan het Pakistan-consortium zal participeren, dient de helft ter garantie van private investeringen. Het ware bijzonder bevorderlijk voor de investeringsactiviteit indien de achtergebleven gebieden een algemene „investeringscode” zouden willen aanvaarden, waarvoor een ontwerp is opgesteld door een commissie van de O.E.S.O., volgens hetwelk o.a. onteigening zonder schadevergoeding uitgesloten zou zijn.

Wij vermelden t.d.p. ook nog de exportkredietverzekering, die door sommigen niet als hulpverlening wordt gezien. De kredietnemers dreigen echter de rivaliteit der exporteurs uit te spelen. Bij de Unie van Bern zijn de kredietverzekeringsmaatschappijen tot bepaalde gedragsregels omtrent maxima gekomen (lichte kapitaalgoederen: drie jaar, zware: vijf jaar, consumptiegoederen: zes maanden). Voor kapitaalgoederen van langere levensduur zijn financieringsinstellingen met overheidsgaranties nodig.

Röpke wijst op de chaos in de Kongo wegens het ontbreken van een „geestelijk-morele infrastructuur”, maar wij vrezen, dat wij daaraan maar weinig zullen kunnen remediëren. Wel valt er nog veel te doen aan de sociale en economische „infrastructuur”: kredietbanken, scholen, enz. Lombard beveelt lokale banken onder controle van de Wereldbank aan. Ook ons land gaat via de Nederlands-overzeese Financierings-Maatschappij participeren aan dergelijke ontwikkelingsbanken. In de eerste plaats zijn algemene scholen voor lager onderwijs noodzakelijk ter bestrijding van het analfabetisme, zodat er begrip komt voor de genomen en aanbevolen maatregelen. Hiernevens is de technische opleiding natuurlijk van groot belang. Dit blijkt wel als men zich er rekenschap van geeft, dat de bouw van een stuwdam minder tijd kost dan de opleiding van degenen, die ermee moeten werken. Het bedrijfsleven doet veel voor de opleiding ter plaatse. Sommige Westerse landen hebben ambachtsscholen geopend en zenden personeel voor technisch onderwijs. Omgekeerd bestaan er natuurlijk allerlei studiemogelijkheden in het Westen voor studenten uit „ontwikkelingslanden”, al bergt dit het ernstige gevaar voor ontworteling in zich. Onderwijs en technische hulp kunnen profiteren van de grote ervaring, die de „ex-kolonisators” hebben vergaard, een ervaring, die thans door braakliggen verloren dreigt te gaan. Tot slot vermelden wij hier nog de behoefte aan research, waaraan met het oog op vlotte samenwerking en onderling begrip het beste in bilaterale vorm kan worden voldaan.

De onmiddellijke nood in de „ontwikkelingslanden” kan worden gelenigd met behulp van het voedseloverschot in het Westen. De Verenigde Staten verstrekken hiertoe langlopende leningen tegen lage rente, aflosbaar in de lokale valuta, de zgn. „groans” ter verschaffing van voedingsgranen. In wezen is dit vooral op de lange termijn economisch gezien een ongezonde oplossing, vooral omdat op deze wijze de ontplooiing der produktieve krachten in het ontvangende land wordt belemmerd. Noodzakelijk daarentegen zijn geboortebeperving en verbetering van de landbouw ter opvoering van de levensmiddelenproduktie.

T.a.v. de landbouw in de „ontwikkelingsgebieden” doen zich globaal gezien twee casusposities voor: er is overbevolking, d.w.z. de hoeveelheid grond per bewerker is relatief (zeer) gering, of omgekeerd. In het eerste geval

hebben wij te doen met bedrijfjes van 1 à 2 ha (Nederland: 12 ha). Hier is afvloeiing van arbeidskrachten en derhalve industrialisatie noodzakelijk. De tweede situatie eist mechanisatie en beide vorderen besparingen, kapitaalvorming en/of buitenlandse investeringen. Verheffing van de landbouw heeft in vele gevallen eerst landhervorming tot voorwaarde door het scheppen van betere eigendoms- en pachtverhoudingen. Voor zover de plantagebouw hervat of voortgezet wordt, dient men terwille van een rendabele uitvoer zoveel mogelijk diversificatie in de verbouw te bereiken, ten einde te verhoeden, dat de prijssschommelingen van een bepaald produkt een fatale invloed op de betalingsbalans en de gehele volkshuishouding gaan uitoefenen. Voor zover deze diversificatie uitgesloten is kunnen internationale grondstoffenovereenkomsten wellicht uitkomst brengen.

Van bijzonder belang achten wij de indirecte hulp, omdat deze de verhoudingen op een gezonde basis stelt en ertoe bij kan dragen, dat de betreffende gebieden op eigen benen komen te staan. Wij denken hierbij aan de afschaffing van invoerrechten en andere belastingen op tropische produkten, als tabak, koffie, enz. en zo mogelijk ook op hun industrieproducten (textiel). Hoe meer deze goederen bevrijd worden van lasten en belemmeringen, des te beter zijn de achtergebleven gebieden in staat buitenlandse valuta te verwerven voor het doen van noodzakelijke aankopen. Ook thans reeds is de uitvoer van deze landen (gelukkig) veel belangrijker als deviezenbron dan de hulp. Men spreekt wel van „aid through trade”, hetgeen nog geen „trade not aid” impliceert.

Een zwakke plek in de buitenlandse handel der „ontwikkelingslanden”, vooral in het geval van een monoculture, blijft de mogelijkheid van prijsfluctuaties. Bovendien gaat de Westerse ontwikkeling in de richting van grondstoffenbesparing door rationalisatie en het gebruik van synthetische stoffen. De uitvoer van industrieproducten zou de „ontwikkelingslanden” goed te stude komen, maar dan niet van kapitaalgoederen, welke precisiewerk vereisen en waarmee zij trouwens op de Westerse concurrentie zouden stuiten, doch van „lichte” produkten. Een vrije handelspolitiek kan belemmerd worden door bindingen aan „blokken”, vooral als deze een min of meer autarkische politiek voeren.

De achtergebleven gebieden zijn vervolgens ten zeerste gebaat bij een voortdurende economische expansie van het Westen, aangezien deze kan bijdragen tot een verbetering van hun ruilvoet wegens een gestegen vraag naar grondstoffen (voor zover deze expansie niet juist berust op een prijsdaling dier grondstoffen). Uit het bovenstaande vloeit a.h.w. automatisch voort, dat het Westen de belangen van de achtergebleven gebieden ten zeerste dient door depressies te vermijden. De moderne conjunctuurpolitiek draagt

bij tot een stabielere verloop der prijzen voor de export-producten uit de arme landen.

De omvang der hulpverlening.

Tot besluit wijden wij nog enkele woorden aan het vraagstuk van de omvang der hulpverlening. Nederlands bijdrage, inclusief de private investeringen, belooft 2,8 pCt. van het nationaal inkomen, oftewel \$ 22 per hoofd, tegenover 0,9 pCt. (\$ 23) in de Verenigde Staten! En in totaal stelde ons land tot nu toe \$ 847 mln. ter beschikking. Sommigen achten het aandeel van Nederland te gering en vragen alleen reeds als overheidsbijdrage 1 pCt. (in de toekomst 2 pCt.) van het nationaal inkomen, d.w.z. f. 400 mln., benevens f. 200 mln. aan garanties. Hierbij staat op de achtergrond de gedachte, dat de geboden hulp onvoldoende is voor de bestaande behoeften.

Er is becijferd, dat een voldoende ontwikkeling jaarlijks gedurende zestig jaar \$ 13 mrd. zou vereisen. Dit uitgangspunt is evenwel volkomen onjuist. Deze behoeften kunnen nooit aanspraken op het inkomen in de Westerse landen constitueren, aanspraken waaraan dit Westen maar heeft te voldoen op straffe van anders voor egoïstisch, materialistisch en onchristelijk te worden uitgekreten. De idee van persoonlijke charitas kan men echter niet transponeren op de verhoudingen tussen volkeren. Ook in het Westen valt nog veel te doen, niet slechts op sociaal gebied, maar zelfs ten aanzien van elementaire levenswijzen, zoals de woningbehoefte. Dat een deel der ondersteunde volken tegenover het Westen een nogal irritant mengsel van passiviteit, ondankbaarheid en vijandigheid aan de dag legt, vormt bepaaldelijk geen stimulans om de sociaal-politieke maatregelen in het Westen te temporiseren.

Amsterdam.

Dr. H. HOELEN.

Europa-bladwijzer

No. 21

De Europees-Atlantische crisis.

Het mislukken van de onderhandelingen over de toetreding van Engeland tot de E.E.G. als gevolg van het optreden van President De Gaulle heeft een hernieuwde bezinning op de doeleinden en middelen van Atlantische en Europese samenwerking noodzakelijk gemaakt. Al is het merendeel van de tot nog toe daarover verschenen literatuur weinig diepgaand en sterk tijdgebonden, het is toch de moeite waard er zoveel mogelijk kennis van te nemen. Aangezien echter een uitputtende behandeling de aan deze bladwijzer toegemeten ruimte ver te buiten zou gaan, was een selectie noodzakelijk. De in Nederland verschenen literatuur — genoemd kan daarvan worden een reeks merendeels polemische artikelen in de laatste nummers van de „Internationale Spectator” en een speciaal nummer van „Socialisme en Democratie” („Europa, Afrika en E.E.G.”, mei 1963) — wordt vanwege de grotere kans op bekendheid daarom niet besproken.

Het is allereerst noodzakelijk om een duidelijk beeld van de strevingen van President De Gaulle en zijn klankbodem in eigen land voor ogen te hebben. Dat zijn ideeën ook niet-Gaullisten aanspreken, blijkt uit een artikel van *J. M. Domenach* „Les choix de l'Europe” („Esprit”, 1963, blz. 177-194), waarin hij met de leuze „l'Europe ne doit plus être négocié” als steun, vaststelt, dat men Europa een eigen kernmacht niet kan ontzeggen, indien de twee Groten het niet spoedig eens worden over een vermindering van hun atoombewapening. Hij gaat uit van de premisse van „la chute de l'Europe, livrée à la discrétion des deux grandes puissances” en „l'humiliation des Européens, placés en dépendance, tandis que d'autres envoient des vaisseaux dans le ciel”. Dat hij daarbij Franse gevoelens op „Europa” projecteert, daarop maakt *Ch. Maignial* hem in „l'Europe et la nation” („Esprit”, 1963, blz. 1084-1091) attent. Deze verzet zich ook tegen wat Domenach de „logique de la puissance” noemt, die tot een Franse en tot een Europese kernmacht zou moeten leiden.

In hetzelfde nummer van „Esprit” (blz. 1058-1083) analyseert *Stanley Hoffmann* op voortreffelijke wijze de buitenlandse politiek van De Gaulle: „de Gaulle, l'Europe et

l'Alliance”. Hij meent, dat de doeleinden van De Gaulle — „européaniser les Européens”, d.w.z. hun een gemeenschappelijke en grootse bestemming geven onder de inspirerende leiding van het génie français —, tot de verwezenlijking waarvan een terugdringen van de overheersende positie van de Verenigde Staten in het Atlantisch bondgenootschap een vereiste is en het opbouwen van een „force de frappe” een voorwaarde, bereikbaar zouden zijn, als Frankrijk de noodzakelijke politieke en sociaal-economische stabiliteit zou hebben. (Men zie daarover *François Goguel*: „Quelques aspects du problème politique français”, „Revue Française de Science Politique”, maart 1963, blz. 5-24). De externe obstakels, die De Gaulle's perspectieven in de weg staan, acht hij minder onoverkomelijk. Weliswaar zal de militaire afhankelijkheid van Europa van de Verenigde Staten nog lange tijd voortduren, maar dat betekent niet, dat de Amerikanen Frankrijk zo gemakkelijk kunnen isoleren en hun opvattingen over de strategische rol van Europa kunnen laten prevaleren. Alleen door een „réengagement” in Europa zouden ze de Generaal het gras voor de voeten kunnen wegmaaien, maar dat zou de Sowjet-Unie zo antagoniseren, dat de toch in de eerste plaats door de Verenigde Staten gewenste détente en beperking van de bewapeningswedloop onbereikbaar zou worden. Van de geringe manoeuvreermogelijkheden van de Verenigde Staten kan De Gaulle alleen maar profiteren. De tegenstand binnen Europa zou De Gaulle kunnen overwinnen, door wat minder duidelijk zijn zin te willen door-drijven. „Si la finesse accompagne la force ou masque la raideur”. Men behoeft het niet met deze Professor uit Harvard eens te zijn, om te profiteren van zijn inzicht in de samenhang van de verschillende problemen, waar de Europese politiek op het ogenblik mee te kampen heeft.

Om dezelfde reden verdient ook vermelding een wat meer dan het artikel van Hoffmann historisch gerichte beschouwing van *Alfred Grosser*: „General de Gaulle and the foreign policy of the Fifth Republic” („International Affairs”, april 1963, blz. 198-213). Deze Parijse hoogleraar pleit voor „an emotional truce so that the man and his policies could be analysed calmly and rationally”. Hij

meent, dat een van de belangrijkste doeleinden van De Gaulle is Frankrijk deel uit te laten maken van een directo-
rium van drie in de N.A.T.O.: „France should acquire
what might be termed a superior equality through the
setting up of a small group of allies, each equal with the
other, but more equal than the others in the alliance, to
use George Orwells expression”. Interessant is ook een
opmerking die Grosser maakt over de inconsistentie in de
houding van De Gaulle ten opzichte van Engeland („the
secret despair of the French negotiators in Bussels”). Door
de E.E.G. als economische unie in wording te verdedigen
tegen, wat hij de Britse opvatting van een kolossale Atlan-
tische vrijhandelszone noemde, stelde De Gaulle zich im-
pliciet op het standpunt van de Commissie, dat het Ver-
drag van Rome een politiek doel heeft en dat er een poli-
tiek autoriteit zal moeten komen, die met meerderheid
van stemmen beslissingen kan nemen. Maar het laatste
wil De Gaulle nu juist niet: „He is therefore opposing
Britain's entry in the name of a Europe which he himself
rejects”.

Een nuttige aanvulling van de artikelen van Hoffmann
en Grosser is „De Gaulles Europa-Konzeption im Spiegel
seiner Memoiren und Reden” door *Johanna Schomerus*
(„Europa Archiv”, no. 9, blz. 323-333). Hun opvattingen
over wat De Gaulle met Europa voor heeft, worden erin
bevestigd en geïllustreerd. De Gaullistische versie van de
oorzaken van het afbreken van de Brusselse onderhande-
lingen is te vinden in „L'Europe en formation” (juni 1963,
blz. 7-10): „La Grande Bretagne et le Marché Commun”
door *L. Cartou*.

Sommigen zien een oplossing voor de huidige moeilijk-
heden, die immers vooral met de positie van Frankrijk in
het Atlantisch bondgenootschap te maken hebben, in de
opbouw van een Europese kernmacht uit de reeds bestaande
Franse en Engelse atoommachten. Daaronder bevindt zich
naast Jean Monnet ook *Henry A. Kissinger*, schrijver van
het bekende „Nuclear Weapons and Foreign Policy”.
Een oorspronkelijk van hem in „The Reporter” (28 maart
1963) verschenen artikel is onder de titel „Das nukleäre
Dilemma der NATO” overgenomen door het „Europa
Archiv (no. 8, blz. D 197-D 223), in hetzelfde nummer
waarin ook de felle stellingname van Dean Acheson tegen
de politiek van De Gaulle is afgedrukt („Europa, Kalei-
doskop oder getrübtter Kristall”, D 187-D 197).

In „Europa Archiv” (no. 9 blz. 309-323) bekijkt de
directeur van het Londense Institute for Strategic Studies,
Alistair Buchan, nader het „Für und wider eine europäische
nukleäre Streitmacht” en betoont er zich een overtuigd en
door zijn argumenten ook overtuigend tegenstander van.
Behalve de vraag van de controle, die onoplosbaar blijft, zo-
lang er geen Europese federatie met krachtige centrale
regering is, zijn er de nog belangrijker politieke effecten,
die de opbouw van een Europese atoommacht zouden
teweegbrengen. De Verenigde Staten zouden gedwongen
worden haar troepen terug te trekken, omdat zij deze niet
zouden kunnen blootstellen aan de risico's van een strategie,
waarover zij niet zelf de uiteindelijke zeggenschap zouden
hebben. En zou de Sowjet-Unie de opbouw van een Euro-
pese kernmacht rustig laten voortgaan? Het is bovendien
volgens Buchan een misvatting te menen, dat de Verenigde
Staten niet afwijzend tegen een Europese kernmacht zouden
staan. Alleen een met de Amerikaanse kernmacht geïnte-
greerde Europese kernmacht, over de inzet waarvan de
Amerikaanse president zou kunnen beslissen, zou volgens
Buchan, die zich baseert op een uitspraak van Mc George

Bundy, niet op Amerikaanse bezwaren stuiten. In „Foreign
Affairs” („Partners and Allies”, juli 1963, blz. 621-637)
bezieet Buchan dan de implicaties van zijn standpunt voor
de ontwikkeling van het „Atlantic partnership”. De zgn.
„halter-conceptie” acht hij verwarrend en misleidend: „the
imagery has obscured the disparity in European economic
and strategic strength; it has overloaded the contrast
between America's genuine desire to see European economic
strength increase and cohere, and its equally genuine
reluctance to encourage the proliferation of nuclear
weapons”. De remedie voor het wantrouwen van De Gaulle
e.a. ziet hij vooral in het deelnemen van de Europese
bondgenoten in het opstellen van de Amerikaanse strategie
„in the Washington debate from which emerge policies
on arms control, for the defense of Europe and for meeting
the world-wide responsibilities of the United States”. Uit-
voeriger op dit punt is Buchan in een artikel in het „Journal
of Common Market Studies”: „Europe and the Atlantic
Alliance: Two strategies or one” (no. 3, blz. 224-255).
De problemen van veiligheid en onveiligheid in wijder ver-
band bespreekt dezelfde schrijver in twee uitstekende
artikelen in „Encounter” („The age of insecurity”, juni
1963, blz. 3-10; augustus 1963 blz. 34-43).

Het „Europa Archiv” heeft in het afgelopen halfjaar (1963
no. 4 t/m 9, 11) in een groot aantal bijdragen getracht de
verschillende aspecten van de crisis in het Westelijk bond-
genootschap te doorlichten, omdat zoals de hoofdredac-
teur, Wilhelm Cormides, het stelt, een samenhangende
conceptie voor de „Weltpolitik der Allianz” nodig is:
„Einseitig vorangetriebene militärische, politische oder
wirtschaftliche Reformpläne, die nicht in einem solchem
Gesamtkonzept stehen, werden das dreifach verschränkte
Dilemma der Allianz nur noch vertiefen”. Buiten de reeds
besproken artikelen noemen wij daarvan nog „Europa-
Partner der Vereinigte Staaten” van *Joachim Willmann*
(no. 8, blz. 277-282), „Die Zukunft des europäischen
Aussenhandels: Die Zollunion der E.W.G. erfordert
gemeinschaftliche Handelspolitik” van *Wolfgang Ernst*
(no. 8, blz. 283-292) en tenslotte een feitelijk overzicht van
„Die Bemühungen um die Weiterführung der europäischen
Integration seit Januar 1963” van *Günter Hess* (no. 11,
blz. 401-409).

Ook het Duitse tijdschrift „Aussenpolitik” van het af-
gelopen halfjaar bevat veel lezenswaardes over de Europese
en Atlantische crisis (1963, no. 2 t/m 6). Wij noemen daar-
van *André Fontaine*: „Frankreichs Stabilität als Basis für
De Gaulle” (no. 2, blz. 89-95); *Peter Coulmas*: „Partner-
schaft und Interdependenz” (no. 4, blz. 223-228) en
Michael P. Hägele: „Der Amerikanisch-Europäische
Dialog” (no. 6, blz. 367-372).

Het mislukken van de onderhandelingen in Brussel heeft
ook in Engeland de weerslag van een stortvloed van
literatuur over de verschillende aspecten van de Europese
crisis tweegebracht. Begrijpelijkerwijs besteedde men daar
echter in de eerste plaats aandacht aan de eigen situatie.
„Encounter”, dat reeds eerder een bijdrage van *John
Wain* over „Our Situation” had gepubliceerd (May 1963,
blz. 3-15), wijdde onder de zinspreuk „The Lion and the
Ostrich” een door *Arthur Koestler* samengesteld bijzonder
nummer aan „the State of the Nation”. De wat directer
„Implications of the Brussels breakdown: political, eco-
nomic, strategic, the role of France” werden in een
„Chatham House Memorandum” (London 1963, 46 blz.)
geanalyseerd door resp. *Kenneth Younger*, *Andrew Shonfield*,
Leonard Beaton en *Dorothy Pickles*.

Thomas Barman schrijft hierover in een interessant artikel „Behind the Brussels Breakdown” („International Affairs”, juli 1963, blz. 360-371), dat „this collection of essays betrays a sense of confusion and bewilderment that is characteristic of the present national mood”. Zelf wijt hij de mislukking vooral aan het Europees wantrouwen ten aanzien van de bedoelingen van Engeland, veroorzaakt door het feit, dat Engeland zelf zich zijn positie in de wereld niet bewust wilde maken. Met instemming citeert hij Acheson: „Great Britain has lost an empire and has not yet found a role”. Daaraan wijt hij ook de misverstanden over een eventuele Frans-Engelse samenwerking op nucleair gebied, die De Gaulle er wel toe moest brengen om de Nassau-overeenkomsten als een klap in zijn gezicht te beschouwen (voor resp. een Engelse, een Franse en een Westduitse visie daarop zie *Geoffrey Warner* „The Nassau Agreement and NATO”, „World Today”, febr. 1963, blz. 61-69; *Jacques Vernant* „La logique de Nassau”, „Politique Etrangère 1962”, no. 6, blz. 507-515 en *Fritz Erler* „Die deutsche Aussenpolitik nach dem Abkommen von Nassau”, „Europa Archiv”, 1963, no. 9, blz. 161-168).

Niettemin is vooral de bijdrage van *Andrew Shonfield* over de economische gevolgen van de Brusselse mislukking interessant. Hoewel hij het mislukken betreurt, gelooft hij, dat alternatieve beleidslijnen gemakkelijk zijn te vinden. Zo meent hij, dat voor de zo noodzakelijke modernisering van de Engelse industrie: „the shock of non-entry, if properly exploited psychologically, is at least as great as the shock of entry would have been”. In „Foreign Affairs” („After Brussels”, juli 1963, blz. 721-731) beschrijft Shonfield zijn verwachtingen ten aanzien van de voortgang van de Europese integratie in het algemeen. Hij is vrij somber: „integration is a highly cumulative business. The maintenance of visible tempo is the first essential”, en een dwingende kracht om het proces weer op gang te brengen kan hij niet bespeuren.

Een catalogus van de mogelijke handelspolitieke oplossingen om de economische betrekkingen tussen Engeland en de E.E.G. vorm te geven, verschaft *Edgar Horn* „Die E.W.G. und Grossbritannien”. („Aussenwirtschaftsdienst des Betriebs-Beraters”, 1963, no. 2, blz. 39-41). „De I.F.O. - Schnelldienst” (26 april 1963, blz. 4 t/m 11) geeft de samenvatting van een lezing van *B. Pfister* over de monetaire gevolgen van de ontwikkeling van twee economische blokken in Europa. Een blokvorming die door de instelling van de Europese convertibiliteit sterk is bevorderd, doch anderzijds verhindert, dat van die convertibiliteit een optimaal gebruik wordt gemaakt. De voortdurende steun van het I.M.F. aan het pond sterling, toont zijn ongezonde toestand aan. Herstelmiddelen in het nationale vlak zijn evenals die in het internationale vlak (toetreding tot de E.E.G.) mislukt. Na Brussel gaan nu stemmen op tot devaluatie (Meade en Kaldor). Harrod wil het eerder in invoerbeperving zoeken. Kortom weinig geruststellende reacties, volgens Pfister alle de consequenties van de negatief gerichte handelspolitiek van Frankrijk. Rest hem nog te constateren, dat in geval van devaluatie van het pond sterling de gehele E.F.T.A. dat voorbeeld zal moeten volgen.

In het Bulletin SEDEIS (10 mei 1963, no. 853, „Futuribles”) schrijft een onverstoorbare *Denis de Rougemont* een „Orientations vers une Europe fédérale” (32 blz.). Na een korte inleiding somt hij een zevental geboden op voor de federale geestesgesteldheid, waarvan de meeste negatief zijn geformuleerd, zoals: geen machtspositie van één staat

noch van een ideologie, geen minderheden, geen eliminering van een verschil in geaardheid; noch aaneensluiting door dreiging van buiten af. In het hoofdstuk: „dialektiek van het federalisme”, erkent De Rougemont min of meer de niet-haalarbaarheid van zijn elementen en komt dan met de platitudes „la saine méthode fédéraliste consiste à distinguer ce qui doit être carrément centralisé pour bien fonctionner, et ce qui doit rester pleinement autonome pour bien vivre”.

Over de jongste ontwikkelingen — het relatieve slagen van de voorbereidende besprekingen in Genève over de G.A.T.T.-onderhandelingen over lineaire tariefsverlagingen in het kader van de „Kennedy-ronde” en de resultaten van de conferentie van Ottawa van de Raad van de N.A.V.O. — schrijft *H. Bechtoldt* in „Aussenpolitik” („GATT in Genf und NATO in Ottawa”), 1963 no. 6, blz. 363-366).

Invloed van de E.E.G.

De „American Economic Review” van mei 1963 bevat onder het hoofd „Problems of regional integration” een drietal artikelen over de invloed van de Europese integratie. In dat van *E. Thorbecke*: „European economic integration and the pattern of world trade” (blz. 147-173) wordt aangetoond, dat de invloed van de E.E.G. op de handel van derde landen met de E.E.G. bescheiden is. De ongunstige statistische effecten (die t.a.v. de handelsaftapping) liggen bij bepaalde tropische producten zoals koffie, suiker en tabak en voorts bij een aantal voedingsmiddelen uit de gematigde zone. Ook de ongunstige dynamische effecten (die t.a.v. de groei) werken in op deze artikelen, terwijl de voordelige dynamische effecten liggen bij brandstof en mineralen.

Tot soortgelijke conclusies komt *B. Balassa* in „The future of the common market imports” („Weltwirtschaftliches Archiv”, Band 90, blz. 292-313). Dit komt waarschijnlijk omdat deze schrijver met Thorbecke samen het deel Europese integratie van de 75e jaarvergadering van de American Economic Association voor zijn rekening heeft genomen. In de „American Economic Review” bespreekt Balassa een aantal „Problems and issues” (blz. 175-184) zoals de groei in de E.E.G., de handelsaftapping, de agrarische politiek en de mogelijke invloed van de Trade Expansion Act. Tenslotte geeft *L. B. Krause* (blz. 185-196) een overzicht van de economische consequenties van de E.E.G. voor de Verenigde Staten. Veel zal daarbij afhangen van de onderhandelingen in het G.A.T.T. over de Kennedy-ronde en de houding van de Gemeenschap, waarop de schrijver, gezien de voorlopige uitsluiting van Engeland, niet erg gerust is.

De economische betekenis van integratie voor de kleine nationale staat wordt besproken door *Kurt W. Rothschild* in „Kleinstaat und Integration” („Weltwirtschaftliches Archiv”, Band 90, blz. 239-273). Hij zet uiteen, dat er voor een klein land ook andere middelen voor een betere aanwending van zijn economisch potentieel dan economische integratie zijn. Ter theoretische ondersteuning van zijn stelling wijst hij op het werk van Graham, waaruit de conclusie voortvloeit dat een klein land meer voordelen plukt van internationale specialisatie dan een groot land. Een verschijnsel waaraan volgens Rothschild vrijwel niemand voldoende aandacht schenkt. In de theorie van Graham zou economische integratie dus de oplossing zijn. Deze gaat echter uit van volledige concurrentie, een toestand, die Rothschild met vele andere voor de huidige maatschappij niet relevant acht. De zowel in kleine als in grote landen optredende kartels keren — volgens hem —

de theoretische uitkomst van Graham om. Dit wordt veroorzaakt door de defensieve houding van de kartels in kleine landen en de offensieve in de grote landen. Een uitspraak welke blijkbaar op geen enkel onderzoek is gebaseerd doch wellicht voor Oostenrijk, het vaderland van de auteur, wel opgaat. Rothschild stelt nl. dat de kartels uit grote landen en door karakter en door financiële capaciteiten veel beter zijn uitgerust om bij integratie de vrijkomende vergrote markt te veroveren dan die uit kleine landen, waarmee het Grahamse voordeel van integratie in nadeel is omgeslagen.

Een stelling die op het eerste gezicht aantrekkelijk lijkt, doch dat gezien het ontbreken van op empirisch onderzoek gefundeerd bewijsmateriaal — met name van het belang van deze kartels in de nationale produktie — niet is. Niettemin vestigt Rothschild de aandacht op een aspect van de integratie, dat veelal slechts in de Oosteuropese literatuur wordt behandeld.

Tot overeenkomstige conclusies komt ook *P. Streeten* in hetzelfde nummer van „Weltwirtschaftliches Archiv” (blz. 276-289) in „Common Fallacies in the Common Market”. Een aantal van deze misvattingen zijn: dat in plaats van het voordeel voor consument en producent de toeneming van de handel wordt voorgeschoteld, de geponeerde aan integratie inherente economische groei, dat handelsaftapping en ruilvoetverbetering alternatieven zijn zonder causale samenhang. Het artikel haakt aan op de door Lamfalussy op gang gebrachte discussie over de voordelen van de economische integratie.

Eveneens in „Weltwirtschaftliches Archiv” (Band 90, blz. 316-347) brengt *H. C. Binswanger* een „Allgemeine Theorie der Integration”. Het is jammer, dat de auteur een te veel belovende titel boven dit toch werkelijk aardige opstel heeft geplaatst. Qua opzet is zijn theorie over de integratie wel algemeen; afgemeten aan de gegeven uitwerking daarvan bepaald niet. Bovendien is hij niet geheel juist. Binswanger maakt allereerst een onderscheid naar economische integratie in technische zin en institutionele integratie, het ontstaan van gemeenschapsorganen. Bij de economische integratie „an sich” stelt hij de bekende effecten van de handelsverschuiving en van de handelscreatie vast, welke hij resp. noemt het verdelingseffect van de gezamenlijke nationale inkomens over de lid-staten en het groei-effect van de nationale inkomens per lid-staat. In een aantal grafische voorstellingen geeft hij de verschillende mogelijkheden aan, die kunnen voortvloeien uit de economische integratie van een aantal staten met gelijke resp. tegengestelde belangen.

De fout, die hij hierbij begaat, is dat het groei-effect op het gezamenlijke nationaal inkomen in de grafiek niet wordt weergegeven in een verschuiving van de lijn die deze grootte weergeeft. Met de schrijver ervan uitgaande, dat het groei-effect met een vertraging werkt t.o.v. het verdelingseffect, dat direct optreedt, kunnen we, als we de grafiek beschouwen als een weergave van het short-run effect, toch vrede mee hebben.

Een aardige vondst van Binswanger is nu, dat hij het ontworpen apparaat toepast op de economische consequenties van de institutionele integratie, uitgaande van meerderheidsbeslissingen in de gemeenschapsorganen. In feite is dit een kansberekening, doordat de partnerstaten kunnen weten, dat zij concessies zullen moeten doen om bepaalde nationale wenselijkheden doorgang te doen vinden. Over de haalbaarheid van dergelijke concessies, laat de schrijver zich niet uit, waardoor zijn leuk gevonden

algemene theorie wel aan werkelijkheidswaarde inboet.

In „*The Banker*” (april 1963, blz. 233-238) wijdt de redactie een artikeltje aan de vraag „Slower growth for the Six?”. De mening wordt uitgesproken, dat de groei zal afzakken omdat zowel de exporten zullen vertragen als de investeringen. De intrahandel van de E.E.G. over de periode 1958-1962 nam toe met 97 pCt. tegen een toeneming van de extra-handel met 29 pCt. De gecombineerde handelsbalans van de E.E.G. vertoonde een deficit in 1952 van \$ 1.680 mln. tegen een tekort van slechts \$ 36 mln. in 1961 en een overschot van \$ 828 mln. in 1962. Daar-tegenover bleef het positieve saldo op de dienstenbalans vrij constant rond \$ 2.500 mln. De loonkosten per eenheid produkt stegen aanzienlijk in de E.E.G. in de periode 3e kwartaal 1960 — 3e kwartaal 1962: (13 pCt. in Duitsland, 9 pCt. in het Verenigd Koninkrijk tegen 1 pCt. in de Verenigde Staten.

E.E.G. - derde landen.

De betalingsbalansmoeilijkheden van India met de E.E.G. worden behandeld in een artikel van *M. Singh*: „India and the European Common Market” in het „Journal of Common Market Studies” (No. 3, blz. 263-277). Het handels-tekort met de E.E.G. neemt onrustbarend toe: van ca. £ 40 mln. in 1955 tot £ 100 mln. in 1960. De noodzaak van importrestricties leidde er toe, dat naar gematigde schatting 15-20 pCt. van de industriële capaciteit onbenut blijft. Verdubbeling van de export voor 1970 is, noodzakelijk om de economische ontwikkeling in het bestaande tempo voort te kunnen zetten en de schulden af te lossen. De vooruitzichten voor expansie van de grondstoffen-export zijn niet gunstig, zodat de winst moet komen uit de industriële sector. Het is juist hier, dat de E.E.G. zeer stringente importrestricties kent, vooral voor verwerkte jute en katoen. Ook bij de afgebroken onderhandelingen met Engeland zijn geen duidelijke concessies verkregen. Singh is dan ook zeer sceptisch. Hij concludeert zelfs „if India's failure to honour her debt obligations should administer a severe jolt to international confidence, the blame must largely rest with the industrial countries”.

J. D. Marvin constateert in „Optima” van maart 1963, blz. 49-54, dat er in de onderhandelingen met Engeland voor Zuid-Afrika nog geen voordelen waren bedongen, wel voor de drie protectoraten die met Zuid-Afrika een douane-unie vormen, nl. op het punt van mais en wijn in het kader van de gemeenschappelijke landbouwpolitiek. De alternatieven liggen niet gunstig, t.w. toetreding is om geografische redenen onmogelijk, terwijl bovendien de doeleinden van het Verdrag (vrije mobiliteit van kapitaal en arbeid) niet overeenstemmen met de Zuidafrikaanse opvattingen in deze. Voor associatie voelt men zich te goed. De schrijver verwacht meer van de gevolgen van de Trade Expansion Act en van Japan.

In „Ruimte” (maart 1963, 119 blz.) kan men met een aantal niet-Europeanen mee „Kijken naar Europa”. Bijdragen van een Indiër, een Colombiaan, een Australiër, een Amerikaan, een Japanse, een Arabier, een Rus en een inwoner van Uganda worden voorafgegaan door een inleiding van Prof. H. Brugmans. De aard van de geuite kritiek leidt tot de conclusie, dat men zich in Europa meer bewust zal moeten worden van de gevolgen van zijn optreden op de houding van niet-Europeanen. Ook betere voorlichting lijkt noodzakelijk.

De inhoud van de nieuwe associatie-overeenkomst met Afrikaanse staten wordt kort besproken in „18 Staten

Afrikas stehē zur EWG" door *Carl A. Erhardt* in „Aussenpolitik" (juni 1963, blz. 381-392) en iets uitvoeriger door een anonyms „La nouvelle convention d'association entre „le Marché Commun et les Etats Africains" in de „Revue du Marché Commun" (jan. 1963, blz. 22-35).

Hoe men in resp. Zwitserland, Zweden en Finland denkt over de voortgang van de Europese integratie na het mislukken van de onderhandelingen in Brussel wordt in twee artikelen in „Aussenpolitik" uiteengezet: *H. Bechtholdt*, „Die Schweiz und die Integration Europas" (no. 4, blz. 242-247) en *J. Boyens*, „Integrationsprobleme für Schweden und Finland" (no. 6, blz. 401-410).

EUROPA-INSTITUUT
van de Rijksuniversiteit te Leiden.

EUROPA-INSTITUUT
van de Universiteit van Amsterdam.

BOEKBESPREKINGEN

Alfred J. Marrow: Naar een gezonde onderneming. N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn 1962, 208 blz., f. 14,75.

De Nederlandse titel van dit boek dekt niet de oorspronkelijke. Deze luidde: „Making management human"; vandaar dat de vertaler er als Nederlandse ondertitel aan heeft toegevoegd: „Over goede verhoudingen tussen leiding en werknemers". Het zal thans duidelijk zijn dat de schrijver met „gezond" een geestelijke gezondheid beoogt. Het boek gaat dan ook uitsluitend over de veelkantige menselijke problematiek, die iedere gemeenschap van mensen oproept.

Op de flap staat vermeld dat het boek laat zien hoe de psychologie de ondernemingsleiding behulpzaam kan zijn bij het streven naar betere onderlinge betrekkingen in het bedrijf. Hoewel de schrijver psycholoog, docent en ondernemer is, geloof ik niet dat dit boek een produkt van wetenschappelijke overpeinzingen is. Men zou veeleer kunnen stellen dat het in de eerste plaats op het gezonde verstand is gebaseerd. Wetenschappelijke pretenties heeft het boek bepaald niet. Het vertelt ons op vaak onderhoudende wijze in een veertiental hoofdstukken hoe men in verschillende situaties moet handelen.

In de inleiding wordt gezegd dat in ons bedrijfsleven een kostbare verspilling van menselijk potentieel plaatsvindt en dat alleen door toepassing van de psychologie het volle profijt uit de menselijke vermogens mogelijk is. Dat de bedrijfspsychologie een stiefkind in de onderneming zou zijn, zoals Marrow doet voorkomen, weiger ik te geloven. Zowel in de Verenigde Staten als in Nederland is heel wat aan deze problematiek gedaan, ook al bleef zij vóór de oorlog hoofdzakelijk tot de psychotechniek beperkt.

In het hoofdstuk „Werknemers en hun leiding" wordt beschreven dat het leiden van een onderneming niet moet berusten op een autocratisch gezag, maar op het goede voorbeeld, op het indoctrineren en stimuleren van werkers. Het derde hoofdstuk, handelend over de psychologische zijde van conflicten van de werknemer in de industrie, sluit daarop aan. Conflicten ziet Marrow niet in de eerste plaats in het materiële vlak (bijv. beloning, werkomstandigheden), maar in het geestelijke (niet voldoende waardering, niet voldoende vrijheid enz.).

De groepsdynamica — het bestuderen van de krachten die in een groep werken — wordt in het vierde hoofdstuk besproken. Het is uiteraard van belang dat deze krachten worden aangewend ter verwezenlijking van het doel van

de onderneming. Wil men het doel van de onderneming effectief nastreven, dan is het nodig dat werkgevers en werknemers één organisatie vormen. Op de organisatie van de onderneming als zodanig gaat Marrow evenwel niet nader in. Dit is te betreuren, omdat Nederlandse organisatie-deskundigen reeds vele jaren geleden tot de slotsom zijn gekomen dat goede menselijke verhoudingen in de eerste plaats dienen te stoeien op een goede organisatie.

Aan het zesde hoofdstuk, de opleiding van managers, zullen wij; na de Economenlanddag 1963, hier voorbij gaan. Het volgende hoofdstuk, handelend over de participatie, toont aan dat men meer van de werker kan verwachten naarmate men hem vraagt om voorstellen te doen. Het is een bekend verschijnsel dat de participatie samenhangt met het verzuim. Hoe meer een werker deel heeft aan het ondernemingsgebeuren, hoe geringer zijn verzuim zal zijn.

„Waarom mensen werken", zo luidt de titel van het achtste hoofdstuk, dat aantoonde dat ieder mens de drang naar ontplooiing van zijn bekwaamheden in zich heeft. De beloning wordt niet primair gesteld, hetgeen in het daarop volgende hoofdstuk over de prestatiebeloning wordt geïllustreerd. Na behartenswaardige woorden over de functie van de communicatie, over het nut en de wijze van vergaderen, over de discussietechniek en over de geestelijke gezondheid, sluit Marrow zijn boek af.

Hoewel dit boek niet veel nieuwe gezichtspunten brengt, hebben wij het toch met genoegen gelezen. De schrijver heeft een prettige stijl en schuwt de anecdote niet. Steeds weer laat hij ons door de bomen het bos zien, nl. dat de onderneming een doelgemeenschap is en dat zij alleen door een goed menselijk samenspel haar doeleinden kan verwezenlijken. De vertaling is redelijk, al heeft de vertaler hier en daar gemodderd met datieven en accusatieven.

's-Gravenhage.

P. VAN ZUUREN.

Drs. E. van der Wolk: Fiscaal beleid in groeiende bedrijven.

Serie winst — praktijkserie voor kleine en middelgrote bedrijven. N. Samsom N.V., Alphen aan den Rijn 1963, 180 blz., f. 7,90.

Met dit geschrift wil de schrijver de ondernemer van groeiende bedrijven enig inzicht in fiscalibus bijbrengen. Niet met het oogmerk de belastingkundige te vervangen. „Hoe waardevol de *adviezen* der deskundigen ook kunnen zijn, wij menen dat *beslissingen* in belangrijke belastingkwesties niet op hun weg liggen. De reden daarvan is dat deze beslissingen niet alleen een fiscale kant hebben" (blz. 55).

Deze op zich prijzenswaardige doelstelling heeft de schrijver echter naar mijn gevoelen niet geheel aangehouden: hij is namelijk voor een deel wel degelijk op de stoel van de belastingkundige gaan zitten. Hij doet dit in een prettige stijl, maar voor globale voorlichting lijkt het boek mij wat te uitgebreid. Bovendien ontbreekt een zakenregister; een zij het summiere index zou wel handig zijn geweest.

Behandeld worden o.a. het fiscale winstbegrip, omzetting in een naamloze vennootschap, toetreding en uitreding van firmanten en de eindafrekening. Ook wordt in het kort uiteengezet, welke wijzigingen op dit stuk ter behandeling in het Parlement liggen.

's-Gravenhage.

J. C. P. A. VAN ESCH.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De vermindering van het kasreservepercentage voor de september/oktober-periode tot 0 pCt., bracht in het begin van de vorige week toch nog enige verruiming tot stand. De stelling, dat verlaging beneden 3 pCt. geen invloed zou hebben omdat de banken wel altijd genoodzaakt zijn een minimum tegoed bij De Nederlandsche Bank van deze hoogte aan te houden, blijkt dus niet helemaal juist. Op 23 september leidde de verruiming tot een daling van de callgeldrente met $\frac{1}{2}$ pCt. tot 1 pCt. Dit duurde echter maar kort. Belastingbetaling en expansie van de bankpapiercirculatie deden hun verkrapende invloed gelden en op 26 september werd de rente voor daggelden weer tot $1\frac{1}{2}$ pCt. verhoogd. Inmiddels echter is onverwacht een verruimende factor in het spel gekomen. Vrees voor revaluatie deed Nederlandse houders van ongedekte vreemde valutasaldi besluiten deze middelen naar de banken af te stoten, die hierdoor werden gedwongen belangrijke bedragen aan De Nederlandsche Bank af te dragen. Hierdoor werd de kasliquiditeit in guldens der banken vergroot. Het is duidelijk, dat het hier om een incidentele invloed gaat, want zodra zeker wordt, dat de vrij plotseling door velen gewenste heroriëntering van onze positie t.o.v. het buitenland niet door middel van pariteitswijziging tot stand zal worden gebracht, verdwijnt de prikkel.

Kapitaalmarkt.

Heel geleidelijk zijn gedurende september de koersen van aandelen omhoog gekrabbeld. Op 30 augustus lag het algemeen gemiddelde indexcijfer op 390, op 27 september kwam het op 397, na in het midden van de maand de stand van 401 te hebben bereikt. Het is opmerkelijk, dat de beurs nog nauwelijks op de beweging op het loonfront heeft gereageerd. Toch lijkt dit mij belangrijker dan bijv. de wijziging in de verhouding tot Indonesië. Zou het inderdaad tot een krachtige loonstijging komen, die de stijging van de arbeidsproductiviteit te boven gaat, dan betekent dit toch een drastische wijziging in het economisch-politieke beleid, die de huidige omstandigheden in sterke mate zal kunnen wijzigen. Sommige bedrijfstakken varen wel bij een inflatoire ontwikkeling, andere daarentegen zullen tegenover de kostenstijging geen of slechts een beperkte afzettoeneming kunnen bereiken. Het lijkt geen twijfel, dat de winst in enkele bedrijfstakken zal worden aangetast, waardoor een van de belangrijkste koersbepalende factoren wijziging zal ondergaan.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	28 dec. 1962	H. & L. 1963	20 sept. 1963	27 sept. 1963
Algemeen	345	401 — 346	398	397
Intern. concerns	464	556 — 463	554	549
Industrie	319	359 — 321	354	354
Scheepvaart	134	162 — 135	158	158
Banken	257	261 — 232	249	252
Handel enz.	150	161 — 150	159	161

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 157	f. 170,90	f. 167,20
Philips G.B.	f. 139	f. 153,30	f. 150,71
Unilever	f. 138,40	f. 142,80	f. 143,20
A.K.U.	401 $\frac{1}{2}$	515 $\frac{1}{2}$	516 $\frac{1}{2}$
Hoogovens, n.r.c.	558	601 $\frac{1}{2}$	595
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	723	800	790
Zwanenberg-Organon	909 $\frac{3}{4}$	954	946
Van Gelder Zn	244	254 $\frac{3}{4}$	245
Amsterdamsche Bank	390	390	393
Robeco	f. 208	f. 233	f. 231

	28 dec. 1962	20 sept. 1963	27 sept. 1963
New York.			
Dow Jones Industrials	652	743	738
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,24	4,24	4,28
Aand.: internationaal a)	3,20	3,11	
lokale a)	3,86	3,51	
Disconto driemaands schatkist-papier	2	2	2

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamse Bank.

C. D. JONGMAN.

RECENTE PUBLIKATIES

Tibor Barna (red.): Structural Interdependence and Economic Development Proceedings of an international conference on input-output techniques, Geneva, september 1961. Macmillan en Co. Ltd., Londen 1963, 365 blz., 63 sh.

Dit boek is een selectie van de bijdragen aan bovengenoemd congres, waaraan ca. 250 economen en statistici (w.o. toonaangevende experts) uit W.- en O.-Europa (incl. de Sowjet-Unie), de Verenigde Staten, Latijns-Amerika, Egypte, Israël, India en Japan, deelnamen. Naast theoretische analyses zijn beschrijvingen opgenomen van toepassingen van de input-output en samenhangende technieken bij de nationale planning in landen als de Sowjet-Unie en Frankrijk. Het accent van de geselecteerde bijdragen ligt op de vraagstukken van economische ontwikkeling. W. Leontief schreef het voorwoord.

De vier delen betreffen: Models of economic development; Regional models; Input-Output Techniques and National Planning; Problems of Estimation and Statistics.

Drs. W. M. N. van den Wildenberg †: Openbare financiën, inkomensverdeling en groei. Uitgave Coöperatieve Centrale Boerenleenbank Eindhoven 1962, Zuid-Nederlandse Drukkerij N.V. 's-Hertogenbosch, 165 blz.

Deze publikatie ontstond in tragische omstandigheden. Het geschrift was bedoeld als een proefschrift tot verkrijging van de graad van doctor in de economische wetenschappen. De auteur overleed op de dag van aanbidding van het manuscript aan Prof. Dr. M. J. H. Smeets. Met diens medewerking en o.a. die van Prof. Dr. H. W. J. Bosman werd de uitgave postuum gerealiseerd.

Het hoofdthema van de studie wordt gevormd door een nader onderzoek naar de relatie tussen overheidsfinanciën, primaire inkomensverdeling en economische groei. Er worden evenwel ook andere aspecten van de openbare financiën nader belicht. De overheidsfinanciën worden in eerste instantie als een economische categorie behandeld. Naast dit doelbewuste eenzijdig economisch gezichtspunt is de benaderingswijze theoretisch-analytisch. Gestreefd wordt naar het aangeven van de wijze waarop de overheidsfinanciën een economisch optimaal resultaat zouden kunnen geven. Het is dan de taak van de politici te beslissen of de economische voordelen opwegen tegen de nadelen.

De zeven hoofdstukken betreffen: Een globale verkenning van het werkterrein - Overheidsfinanciën en collectieve goederenvervoorziening - De openbare financiën en de inkomensverdeling - De stabilisatie van de economische activiteit en de openbare financiën - Openbare financiën en structurele ontwikkeling (de primaire inkomensverdeling, de optimale expansie) - Een nadere concretisering van de beginselen.

De Nationale Levensverzekering-Bank N.V. zal gaarne in contact treden met een economisch doctorandus waarvoor zij een functie beschikbaar heeft als

economist-statisticus

De aan te stellen functionaris dient ervaring te hebben in het verzamelen en beoordelen van statistisch materiaal van economische aard.

Geïnteresseerden zullen wij gaarne voor een oriënterend gesprek uitnodigen.

Brieven, welke vertrouwelijk zullen worden behandeld, worden gaarne ingewacht door het Hoofd Personeelszaken van de Nationale Levensverzekering-Bank N.V., Postbus 796, Rotterdam.

NATIONALE LEVENSVZERZEKERING-BANK N.V.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten.
met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer
in Uw annonce
moet worden
opgenomen,
vermeld dan
tevens het

NETNUMMER

Blijf bij ★ lees „E.-S.B.”!

HET DIAKONESSENHUIS TE UTRECHT

vraagt een

DRS. ECONOMIE

Hij zal de econoom-directeur moeten bijstaan in zijn werkzaamheden van bedrijfseconomische, financiële en organisatorische aard. De mogelijkheid bestaat eventueel over enige jaren de econoom-directeur op te volgen. Ervaring in het bedrijfsleven of het ziekenhuiswezen wordt op prijs gesteld.

Sollicitaties van gegadigden van protestants-christelijke levensovertuiging worden gaarne ingewacht door de directie van het Diaconessenhuis, Bosboomstraat 1, Utrecht.

MANNHEIM

26 september - 4 oktober 1964

WIESBADEN

31 oktober - 8 november 1964

2 belangrijke huishoudbeurzen voor de consument

Branches: Huishoudelijke artikelen en keukengerei, voedings- en genotmiddelen, meubelen, artikelen voor woninginrichting, kunstnijverheidsartikelen.

Offertes en ontwerpen: **HECKMANN-AUSSTELLUNGEN** seit 1928 KG
6200 Wiesbaden, Kapellenstrasse 47, Tel. 37 09 63

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. — Postbus 42 — Schiedam

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

HET BESTUUR VAN DE GEMEENTESPAARBANK TE ARNHEM

roept sollicitanten op voor de functie van

DIRECTEUR

Indiensttreding 1 januari 1964 of eerder.

Benoeming geschiedt door de Gemeenteraad van Arnhem. Bezoldiging overeenkomstig gemeentelijke voorschriften. Ziektekostenregeling, evenals de verplaatsingskostenregeling van toepassing.

Leeftijd 30 à 40 jaar.

Academische vorming (jurist of econoom), alsmede grondige kennis van spaarbank en/of bankwezen, is noodzakelijk.

Eigenhandige, niet met ballpoint, geschreven brieven met uitvoerige inlichtingen omtrent opleiding, praktische loopbaan en persoonlijke omstandigheden, onder bijvoeging van recente pasfoto, te richten aan het Bestuur voor 10 oktober 1963.

Adres: Gele Rijdersplein 13 te Arnhem.

Persoonlijk bezoek alleen na oproep.

CENTRALE DIRECTIE VAN DE VOLKSHUISEVESTING EN DE BOUWNIJVERHEID

Bij de afdeling Sociaal-Economisch-Onderzoek te 's-Gravenhage kan worden geplaatst een

wetenschappelijk medewerker

met academische opleiding in een der sociale of technische wetenschappen.

De taak zal in het bijzonder bestaan in onderzoek op het stuk van de woningbehoefte.

Ervaring met statistisch en demografisch onderzoek en stilistische vaardigheid gewenst.

Salaris: volgens de rang van wetenschappelijk ambtenaar 1e klasse of wetenschappelijk hoofdambtenaar (salarisgrenzen f. 1.013,— tot f. 1.528,— per maand excl. 4% vakantieuitkering en huurcompensatie).

Schriftelijke sollicitaties onder nr. 2-1582/7188 (in linkerbovenhoek van brief en env.) in te zenden aan het Bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1 te 's-Gravenhage.

Belangrijk Iglo-nieuws!

Totaal nieuw
maaltijden-
systeem voor
bedrijfs-
cantines met
ongekende
voordelen
voor U!

PROEVEN-BEWEZEN HÉT!

Het begon in de U.S.A. en in Zweden. Experimenten met diepvries-maaltijden voor bedrijfskantines bleken een schitterend succes! Stormenderhand ging men over tot dit moderne, dóór en dóór doelmatige systeem. Iglo nam proeven in Nederland. Resultaat? Verrassend!

EVEN VERNUFTIG ALS EENVOUDIG!

Een warme maaltijd voor uw personeel met een minimum aan materiaal! Nú kan uw bedrijf volstaan met enkele grote diepvrieskasten - die de maaltijden bewaren en één of meer verwarmingsovens. Daarin zijn per half uur (!) 36 of 72 maaltijden bruikbaar.

ONGEKENDE VOORDELEN

Het nieuwe Iglo-systeem stelt u nu in staat om warme maaltijden te serveren in uw bedrijf op zeer voordelige wijze!

- geen dure, onrendabele investeringen
- uiterst korte bereidingstijd
- geen tijdverlies, geen afwas van borden, schalen (Iglo-maaltijden in aluminium plateaus, die na het gebruik worden weggegooid)
- geen verloren ruimte
- standaardprijzen
- dank zij het diepvriesprocédé zeer hoge standaardkwaliteit
- onbepaald aantal maaltijden vers voorradig op elk tijdstip
- en... keuze uit ± 25 verschillende maaltijden.

Een zeer ruim assortiment. Voor iedereen zijn eigen lievelingsgerecht. Een uitkomst bij overwerk.

ONGEDACHTEN MOGELIJKHEDEN

Het nieuwe Iglo-systeem heeft méér unieke kanten! Voor middelgrote bedrijven zonder maaltijdenregeling is nu mogelijk, wat tot voor kort onmogelijk was! Ja, zij kunnen nu ook profiteren van deze belangrijke voordelen:

- warme maaltijden, afgestemd op iedere persoonlijke voorkeur, bevorderen 't werkplezier (productiefactor van belang!)
- warme maaltijden houden, ook bij overwerkers het plezier erin
- warme maaltijden zijn een wervingsargument van grote waarde!
- warme maaltijden trekken ook verwonende krachten aan!

Richt uw verzoek om inlichtingen (kosten, prijzen per maaltijd, assortiment etc.) aan: Iglo N.V. Nijenoord 1A, Utrecht, tel. 030-35641; onze catering-manager de heer van der Zeijden zal u gaarne bezoeken.

Iglo-maaltijden voor de
bedrijfscafé van vandaag!

RBD

Raadgevend Bureau Berenschot - Diebold n.v.

Adviseurs voor "automatic data processing"
Amsterdam - Hengelo - Brussel

Ten behoeve van enkele van onze relaties zoeken wij contact met kandidaten voor de functie van

Systemeemanalyst voor de produktiesector

Functie-omschrijving

Bij enkele grote ondernemingen bestaat het voornemen metertijd computers in te zetten bij de besturing van het produktieproces. De systeemanalyst zal met een team van specialisten het bedrijfsgebeuren geheel analyseren, van de grondstoffenleveranties tot en met de aflevering van het gereede produkt, van routinebeslissingen tot en met de directie-informatie. Na de analysefase zal de systeemanalyst deelnemen aan het ontwerp van het nieuwe, op computertoepassing gebaseerde, informatieverwerkende systeem.

Geboden worden

Functies in nieuw te vormen afdelingen, waarin gewerkt zal worden aan telkens wisselende onderwerpen, die voortdurend de onmiddellijke belangstelling hebben van de directies.

Gevraagd worden

Zowel middelbaar als academisch gevormden met enige jaren bedrijfservaring, hetzij in de technische, hetzij in de administratieve sector. Voor eventueel noodzakelijke aanvullende opleiding kan worden gezorgd.

Eigenhandig geschreven sollicitaties worden ingewacht bij de directie van het Raadgevend Bureau Berenschot-Diebold N.V., Kamer 49, Kantoorétage, Centraal Station, Amsterdam.

BOEKHOUDMACHINES KASREGISTERS PERIFERIE- APPARATUUR

ANKER KANTOORMACHINES N.V.

AMSTERDAM
v. Baerlestraat 91
Tel. (020) 734202

ROTTERDAM
Westblaak 8
Tel. (010) 126152

DEN HAAG
Noordeinde 17A
Tel. (070) 636907

EINDHOVEN
Hertogsstraat 40
Tel. (04900) 15222

BANDPONSERS
TRANSISTOR-
REKENAUTOMATEN
MAGNEETSCHRIFT-
DRUKKERS

HOOFDKANTOOR:

Anna Paulownaplein 3, Den Haag.

Telefoon 636907

Telkens en telkens blijkt ons weer, hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiteraard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

ALGEMEENE HERVERZEKERING MAATSCHAPPIJ N.V. SINGEL 323-347 - AMSTERDAM-C.

roept sollicitanten op voor de functie van

BELEGGINGS-ANALYST

Deze functionaris zal de Directie assisteren bij het beheer van de effectenportefeuilles van de Maatschappij zelf én van die der dochtermaatschappijen (waaronder enige beleggingsmaatschappijen) en ook enige andere taken gelegen in het financieel-administratieve vlak hebben te vervullen.

Voor deze functie wordt gedacht aan een jonge medewerker met belangstelling voor internationale financiële en economische vraagstukken. Ervaring op beleggingsterrein is niet nodig, maar wel is een zekere economische scholing (b.v. kandidaats Economie, M.O. Economie, M.O. Boekhouden) gewenst. Het is mogelijk in deze functie een aantrekkelijke carrière op te bouwen.

SOLLICITATIES TE RICHTEN AAN DE DIRECTIE.

Amsterdamsche Bank vraagt

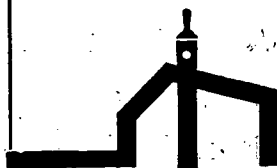
jonge economen

leeftijd tot ca. 35 jaar. Ter opleiding voor een functie op de hoofdbank op het gebied van de effectenresearch en beleggingsvoorlichting. Bij gebleken geschiktheid goede carrière-mogelijkheden. Nadere inlichtingen worden na schriftelijk contact gaarne verstrekt. Sollicitaties aan Amsterdamsche Bank, afdeling Personeelzaken, Herengracht 595, Amsterdam.

AMSTERDAMSCHЕ BANK

9 A

DE TWENTSCHE BANK

BUDGET KREDIET

voor particulieren

ENKELE BIJZONDERHEDEN:

- Budget Kredieten worden verstrekt in vaste bedragen van f 8.000, f 9.000, f 10.000, f 11.000 of f 12.000, afhankelijk van het inkomen.
- Niet opzegbaar van de zijde van de bank.
- Geen onderpand of andere zekerheid vereist.
- Kwijtschelding bij overlijden.
- Schriftelijke, desgewenst mondelinge, behandeling van de aanvraag, naar keuze bij kantoor in of nabij woonplaats, of bij hoofdkantoor te Amsterdam.

- Jaarinkomen van de leningnemer, na aftrek van inkomstenbelasting tenminste f 16.000.
- Maximum leeftijd 55 jaar.
- Looptijd 4 jaar.
- Aflossing in 16 gelijke 3-maandelijke termijnen.
- Rente 6% per jaar.
- Eenmalige afsluitprovisie van 1% over het gehele bedrag; behandelingsprovisie van ¼ % over het nog verschuldigde bedrag bij de aanvang van iedere volgende 3-maandelijke termijn.

De brochure „Budget Krediet voor particulieren” is bij alle kantoren van DE TWENTSCHE BANK en VAN MIERLO EN ZOON verkrijgbaar of wordt U op verzoek gaarne toegezonden door De Twentsche Bank, Postbus 407 te Amsterdam.

Pelikan «interplastic»
geeft duidelijk leesbare smetvrije
doorslagen, is uitermate
duurzaam en bijzonder
«schoon» te hanteren.
 het carbonpapier met
de rode rugzijde is beslist
onmisbaar in het moderne kantoor.

Günther Wagner Hannover Pelikan-Werke

Alleenvertegenwoordigers voor Nederland

H. van Gemert & Co. N.V. Amsterdam

CENTRAAL BEHEER

VERZEKERING EN DIENSTVERLENING

ten behoeve van het bedrijfsleven

WET-RISICO

bedrijfs-w.a.-verzekering, motorrijtuigverzekering, ongevallenverzekering voor inzittenden van automobielen.

BRAND-RISICO

brand- en bedrijfsschadeverzekering van industriële en andere objecten.

MOLEST-RISICO

verzekering tegen oorlogsschade, stormschade en andere risico's.

VERVOER-RISICO

transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN-RISICO

collectieve ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering.

VERENIGING VOOR CENTRALE ELEKTRONISCHE ADMINISTRATIE - C.E.A.

loon-, voorraad-, debiteuren-administratie, facturering enz. met behulp van elektronische apparatuur.

De bij Centraal Beheer aangesloten verenigingen werken op zuiver onderlinge grondslag.

Het lidmaatschap kan u een belangrijke besparing op de kosten opleveren.

**CENTRAAL BEHEER BELAST ZICH
OOK MET DE ADMINISTRATIE VAN
ONDERNEMINGSPENSIOENFONDSEN**

STELT U VOOR
HET VERKRIJGEN
VAN INLICHTINGEN
IN VERBINDING MET:

CENTRAAL

C.B.

BEHEER

BOS EN LOMMER-
PLANTSOEN 1,
AMSTERDAM-W.
TEL. 134971
POSTBUS 8400